

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Odsjek: Socijalni rad

Modul: Djeca i mladi u sukobu sa zakonom

**ULOGA POLICIJE U PREVENCIJI MALOLJETNIČKOG
PRESTUPNIŠTVA**

MAGISTARSKI RAD

Kandidat:
Jusuf-Adis Šito

Mentor:
Prof. dr. Suada Buljubašić

Sarajevo, septembar 2018. godine

2018.	Jusuf-Adis Šito Uloga policije u prevenciji maloljetničkog prestupništva
-------	--

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Odsjek: Socijalni rad

Modul: Djeca i mladi u sukobu sa zakonom

**ULOGA POLICIJE U PREVENCIJI MALOLJETNIČKOG
PRESTUPNIŠTVA**

MAGISTARSKI RAD

Kandidat:
Jusuf-Adis Šito

Mentor:
Prof. dr. Suada Buljubašić

Sarajevo, septembar 2018. godine

SADRŽAJ

Uvod.....	3
I. Teorijske osnove rada.....	4
II. Metodološki okvir rada.....	5
1. Problem istraživanja.....	5
2. Predmet istraživanja.....	6
3. Ciljevi istraživanja.....	6
3.1. Naučni cilj.....	6
3.2. Društveni cilj.....	6
4. Sistem hipoteza.....	7
4.1. Generalna hipoteza.....	7
4.2. Posebne hipoteze.....	7
5. Metode istraživanja.....	7

Prvi dio

7. Maloljetničko prestupništvo.....	9
7.1. Definicija osnovnih pojmova vezanih za maloljetničko prestupništvo.....	9
7.1.1. Definicija pojma dijete.....	9
7.1.2. Definicija pojma „rizično dijete“.....	10
7.1.3. Definicija pojma "odgojno zanemareno dijete"- odgojna zanemarenost.....	10
7.1.4. Definicija pojma "odgojno zapušteno dijete" - odgojna zapuštenost.....	11
7.1.5. Definicija pojma maloljetni prestupnik.....	12
7.1.6. Definisane pojma maloljetnog prestupništva.....	15
7.2. Uzroci maloljetničkog prestupništva.....	17
7.3. Sankcije prema maloljetnim prestupnicima.....	23
7.4. Rasprostranjenost maloljetničkog prestupništva s posebnim osvrtom na Kanton Sarajevo (2013-2017).....	24

Drugi dio

8. Prevencija i programi prevencije maloljetničkog prestupništva.....	29
8.1. Određenje i nivoi prevencije.....	29
8.2. Programi prevencije maloljetničkog prestupništva u lokalnoj zajednici, s posebnim osvrtom na aktivnosti policije.....	30

8.3. Preventivne aktivnosti i implementacija "Strategije protiv maloljetničkog prestupništva u Kantonu Sarajevo".....	31
8.4. Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom 2014-2016.....	35

Treći dio

9. Policija u zajednici.....	38
9.1. Tradicionalni policijski model.....	38
9.2. Definicija pojma policija u zajednici.....	40
9.3. Osnovne dimenzije.....	42
9.4. Fokusiranje na probleme u lokalnoj zajednici kao suština policijskog posla.....	44
9.5. Efikasnost kao krajnji cilj.....	45

Četvrti dio

10. Strategija za rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini.....	48
10.1. Svrha strategije za rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini.....	49
10.2. Misija i ključne komponente strategije za rad policije u zajednici u BiH.....	51

Peti dio

11. Rezultati istraživanja.....	52
12. Diskusija.....	61
13. Zaključak.....	64
Bibliografija.....	66
Prilog.....	68
Izjava o plagijarizmu.....	70

UVOD

Bosna i Hercegovina je jedna od zemalja koje se nalaze u procesu tranzicije. Za razliku od većine drugih zemalja, koje su u istoj fazi razvoja u BiH je taj proces znatno komplikovaniji i usporeniji tako da je neizvjesno dokle će trajati. Opšta politička situacija, nesređenost i nefunkcionalnost sistema vlasti, kako zakonodavne tako i izvršne, visok stepen korupcije, slaba, nerazvijena i upropaštena ekonomija, sve veći broj nezaposlenih, sve veći broj mladih „na ulici“, bez izgledne perspektive i mnogo toga drugog tranzicijski put BiH čini izuzetno složenim i neizvjesnim. Takvo stanje retrogradno utiče na mnoge segmente razvoja društvene zajednice. Tome doprinose i određena globalna kretanja u našem okruženju.

Jedan od najosjetljivijih i najvažnijih segmenata u razvoju svake zajednice, pa tako i u BiH je potreba systemske i kontinuirane brige o mladima, njihovom pravilnom razvoju i usmjerenju, njihovoj preventivnoj zaštiti od raznoraznih negativnih uticaja, pravilnog vaspitanja i obrazovanja, kao i zaštiti i sofisticiranom pristupu resocijalizacije prema onoj djeci koja su u svome razvoju već krenula stranputicom, pod uticajem raznih devijantnih pojava. Maloljetnička delinkvencija je danas u BiH jedan od najsloženijih problema, imajući u vidu s jedne strane njen stalni porast i s druge strane njene dugoročne posljedice. Država nema jedinstvenu, systemsku i konzistentnu strategiju borbe protiv ove pojave. Ne postoje adekvatne institucije, infrastruktura, odgovarajući i savremeno educirani kadrovi i programi kao i odgovarajuća zakonska regulativa koja bi na savremen način, već primjenljiv u nekim zemljama uključivao i neke novije, humanije i alternativne oblike maloljetničkog pravosuđa, resocijalizacije i zaštite ove kategorije građana.

I. TEORIJSKE OSNOVE RADA

Terminološke odrednice prestupničkog ponašanja mladih u stručnoj literaturi vrlo su različite. Prema Popović-Čitić i Žunić-Pavlović (2005) u prestupništvo spadaju ona ponašanja koja su inkrimisana i sankcionisana krivičnim zakonima kao krivično djelo, i eventualno drugim zakonskim i podzakonskim propisima u društvu. Prema Aleksiću (2004) prestupništvo predstavlja ukupnost ponašanja kojima se krše one pravne norme kojima su definisana zabranjena djela. Tako imamo, neprilagođeno ponašanje, maloljetnički kriminal, maloljetnička delikvencija, maloljetničko prestupništvo, vaspitna zapuštenost i sl. Međutim, u zadnje vrijeme prevladava mišljenje da je termin maloljetničko prestupništvo najprihvatljiviji i najkorektniji u smislu smanjenja stigmatizacije djece i maloljetnika. Maloljetničko prestupništvo možemo posmatrati u užem i širem smislu. U užem smislu ono predstavlja kršenje pravnih normi, odnosno izvršenje krivičnih djela od strane maloljetnika. U širem smislu pored izvršenja krivičnih djela ono uključuje i kršenje moralnih normi, činjenje prekršaja kao i asocijalna ponašanja. Maloljetničko prestupništvo se u prethodnom periodu stavljalo u vezu samo sa određenim vrstama krivičnih djela poput džeparenja, sitne krađe i sl., dok danas, izuzimajući organizovani privredni kriminal nema oblasti u kojoj nije prisutno. Prestupničko ponašanje maloljetnika na području Bosne i Hercegovine, a posebno na području Kantona Sarajevo, u proteklih desetak godina poprima zabrinjavajuće razmjere. To je devijantni oblik ponašanja, opasna i složena pojava, vrlo delikatan ne samo kriminološki, pravni, ekonomski i sociološki nego, jednako tako, i ozbiljan problem porodice, obrazovnih i zdravstvenih ustanova. Uobičajeno se naziv prestupništvo upotrebljava za maloljetne počinioce krivičnih djela koja su zakonom određena kao delikt. Međutim, potrebna je posebna pažnja pri upotrebi ovog naziva. Savremena shvatanja maloljetničkog prestupništva obuhvataju širok dijapazon ponašanja iz kojih je sistematski moguće izdvojiti osnovna shvatanja maloljetničkog prestupništva u užem smislu - krivičnopravna teorija i shvatanja u širem smislu - teorije o devijantnosti.

II. METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Problem istraživanja u ovom radu određuje sve veća prisutnost maloljetničkog prestupništva, što ukazuje na činjenicu da je društvo sa svojim institucijama propustilo reagovati na signale koje je mlada osoba slala porodici, školi, vršnjacima, tražeći pomoć i podršku.

Policija u zajednici nova je filozofija policijskog djelovanja, koja pretpostavlja da policijski službenici, građani i ostale institucije zajednice zajednički rade te na različite kreativne načine rješavaju aktualne probleme na razini lokalne zajednice koji su vezani uz kriminal, strah od kriminala te različite oblike društvenih poremećaja. Policija u zajednici nije samo promjena policijskog postupanja, odnosno ponašanja policijskih službenika. Ona predstavlja promjenu koja zahtijeva novu strategiju policijskog djelovanja, jer glavno mjerilo učinkovitosti policije prestaju biti statistički podaci o otkrivenim kažnjivim djelima i broju policijskih postupanja, nego to postaje povjerenje građana u policiju i njihov osjećaj sigurnosti. Tako će policija postati javni servis građana, a policijski službenik više neće biti profesionalac koji isključivo nadzire građane, već prijatelj i pomagač većine građana koji poštuju zakone. Drugim riječima, on ubuduće neće biti samo usmjeren na otkrivanje onih koji krše zakone, već i na provođenje drugih aktivnosti usmjerenih na rješavanje problema građana.

Savremena kriminalistika stavlja poseban akcent na sprječavanje maloljetničkog prestupništva. Maloljetnički kriminalitet kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja u stalnom je porastu (naročito u velikim gradovima), ta pojava nameće potrebu za većim angažmanom zajednice u rješavanju niza neriješenih problema. Zbog složenih povezanosti modernog života, preventivni rad najčešće ne može biti postignut isključivo pomoću policije, nego zajedničkim djelovanjem sa drugim institucijama. Zbog toga je često potrebno stvarati nove strukture saradnje i tražiti nova sredstva i načine rada kako bi se uzroci objektivnih opasnosti i straha građana spriječili ili smanjili. Koliko god se građani mogu osloniti na zaštitu policije, toliko moraju biti svjesni činjenice da i oni moraju dati svoj doprinos i podržavati državne organe sigurnosti u njihovom radu.

2. Predmet istraživanja

Kvalitetno provedeni preventivni programi važan su faktor djelovanja policije u zajednici, kojim se policija etablira kao prijatelj i pomagač građanima, a također se smanjuje potreba za budućim policijskim intervencijama. Kao ciljna skupina preventivnih programa trebali bi biti djeca i mladi, kod kojih je potreba za takvim djelovanjem najveća i mogu se ostvariti najbolji rezultati. Naime, podučavanjem djece i mladih o suradnji s policijom i štetnim posljedicama kaznenih djela, može se postići veliki doprinos prevenciji maloljetničkog prestupništva, a s druge strane omogućit će mladima da odrastu u odgovorne građane koji će poštovati zakon i ostvarivati kvalitetnu kooperaciju s policijom i njenim organima.

U tom kontekstu predmet istraživanja predstavlja utvrđivanje sljedećeg:

- Kakve stavove izražavaju adolescenti (srednjoškolci) prema policiji i njezinim pripadnicima?
- Raspolazu li znanjem o ulozi policije u svakodnevnom životu građana i mogućnosti suradnje s policijom?
- Koliki je stepen povjerenja u pripadnike policije kod srednjoškolaca i spremnost na obraćanje policiji u situacijama ugrožene sigurnosti i/ili percipirane opasnosti?
- Kakva je percepcija vlastite odgovornosti adolescenata u prepoznavanju i sprečavanju nepoželjnih ponašanja u zajednici?

3. Ciljevi istraživanja

3.1. Naučni cilj

Naučni cilj rada je upoznavanje uloge policije u prevenciji maloljetničkog prestupništva. Ovim istraživanjem nastojali bismo utvrditi stavove adolescenata o policiji, njihova znanja o njezinoj ulozi i mogućnostima saradnje te povjerenje u pripadnike policije i spremnost na obraćanje njoj u situacijama ugrožene sigurnosti i percipirane opasnosti.

3.2. Društveni cilj

Društveni cilj rada je dobivanje novih saznanja koja mogu pomoći u dijagnostici trenutnog zatečenog stanja vezanog uz odnos mladih i policije, ali i prezentirati njihova znanja, stavove

i ponašanja. Nadalje, dobivena saznanja mogu pomoći u osmišljavanju budućih preventivnih programa vezanih za prevenciju maloljetničkog prestupništva.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Uloga i utjecaj policije u prevenciji maloljetničkog prestupništva dobrim dijelom zavisi od stavova adolescenata prema policiji, nivou njihovog povjerenja u pripadnike policije te njihovom poznavanju mogućnosti suradnje s policijom.

4.2. Posebne hipoteze

- PH1: Srednjoškolci izražavaju umjerene do vrlo pozitivne stavove prema policajcima (policiji).
- PH3: Srednjoškolci imaju visok stepen povjerenja u pripadnike policije.
- PH4: Srednjoškolci nemaju visoko izraženu spremnost na izravno obraćanje policiji i/ili policajcima.
- PH5: Srednjoškolci imaju visoko izraženu percepciju vlastite odgovornosti u prepoznavanju i sprečavanju nepoželjnih ponašanja u zajednici.

5. Metode istraživanja

Multidisciplinarni karakter istraživanja koje je teorijsko-empirijsko, uslovljava i primjenu osnovnih naučnih metoda istraživanja. Radi ostvarivanja postavljenih ciljeva istraživanja i dokazivanja postavljenih hipoteza, korištene su sljedeće metode:

Historijska metoda

Poslužila je za sagledavanje društvenih uslova za pojavu maloljetničkog prestupništva u BiH, te reakcija društva na ovu pojavu.

Metoda analize

Koristištena je u svim fazama istraživanja kroz proučavanje/analizu različitih međunarodnih dokumenata, domaćeg zakonodavstva, MUP-a FBiH i KS, te drugih dostupnih informacija različitih državnih institucija i NVO.

Komparativna metoda

Korištena je za poznavanje sličnosti i razlika u oblasti preventivnog djelovanja policije, posebno kroz zakonodavstvo i procese, kako u BiH tako i u drugim zemljama.

Metoda ankete/intervjua

Istraživanjem se obuhvatio prigodan uzorak učenika srednjih škola na području KS. Instrument istraživanja bio bi za upitnik konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Upitnik je imao četiri domene sastavljene od više pitanja otvorenog tipa i pitanja u obliku skale slaganja s tvrdnjom (Stav o ulozi policije, Percepcija policajca, Spremnost na obraćanje policiji, Percepcija vlastite odgovornosti).

Ispitanici

Istraživanjem su obuhvaćeni učenici šest srednjih škola s područja KS (Srednja škola za saobraćaj i komunikacije, Peta gimnazija, Ekonomska škola, Srednja škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti, Srednjoškolski centar Hadžići, Četvrta gimnazija Ilidža). Od šest ispitanih škola dvije provode gimnazijske i četiri provode strukovne srednjoškolske programe. Istraživanjem je obuhvaćeno 120 učenika navedenih škola (57 djevojaka i 63 mladića).

Mjerni instrument

Istraživanje je obavljeno primjenom metode anketiranja. Primijenjeni upitnik je skraćena i za ovo istraživanje prilagođena verzija upitnika koji je korišten u sličnom istraživanju koje su proveli Razum, Valenta i Brković (2015). Podaci su prikupljeni tokom proljeća 2017.

Svoje stavove o ulozi policije, policajcima i spremnost na obraćanje policajcu, ispitanici su iskazali na skali slaganja s pet uporišnih tačaka (1 - Uopšte se ne slažem; 5 - U potpunosti se slažem).

Na skali s pet uporišnih tačaka (1 - Sigurno ne; 5 - Sigurno da) ispitanici su trebali procijeniti kako bi se ponašali u tipičnim situacijama ugrožene vlastite sigurnosti, sigurnosti svojih prijatelja i sigurnosti društvene imovine.

Prvi dio

7. Maloljetničko prestupništvo

7.1. Definicija osnovnih pojmova vezanih za maloljetničko prestupništvo

7.1.1. Definicija pojma djetete

Pojam "dijete" je definisan u članu 1. Konvencije o pravima djeteta koji glasi "U ovoj Konvenciji dijete znači svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se po zakonu koji se primjenjuje na dijete punoljetnost ne stiče ranije"¹. Implikacija koja proizlazi iz navedenog teksta sastoji se u preporuci da se, u onim zemljama gdje dijete punoljetstvo stiče ranije, starosna granica pomjeri na 18 godina života. Također, u navedenom članu je vidljivo da ne postoji donja granica, odnosno kad dijete postaje dijete, rođenjem ili začecem. Ovakvom formulacijom omogućeno je svakoj zemlji potpisnici da, prilikom podnošenja redovnog izvještaja Komitetu UN za prava djeteta o ostvarivanju prava djeteta u svojoj zemlji, prema nahođenju, govori o pravima i rođene i nerođene djece.

Član 2 ima za cilj zaštitu djeteta od bilo koje vrste diskriminacije „bez obzira kojoj rasi, boji, spolu, jeziku, religiji, političkom ili drugom mišljenju, nacionalno-etičkom ili drugom porijeklu, vlasništvu, onesposobljenosti, rođenju ili drugom statusu dijete ili njegovi roditelji ili zakonski staratelji pripadaju“.

Nažalost, u praksi, danas ne postoji niti jedna zemlja na svijetu koja se može pohvaliti doslovnom primjenom navedenog člana. Istovremeno, čini se da za zemlje koje su u ne tako davnoj prošlosti bile poprišta ratnih zbivanja, među kojima je i naša zemlja, odredbe ovog člana predstavljaju neostvarenu mogućnost. Gotovo ista konstatacija odnosi se i na većinu zemalja svijeta, gdje ovaj član još uvijek ima samo vizionarski karakter.

Član 3, (st. 1) glasi: „U svim akcijama u vezi sa djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interes djeteta biće od prvenstvenog značaja“.

¹ Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1989. *Konvencija o pravima djeteta*. Dostupno na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc_20130318072pdf (Datum pristupa 5. 06. 2018.)

Princip „najbolji interes djeteta“ je istovremeno i osnovni princip Konvencije, jedan od imperativa, koji se drugačije može izraziti i riječju dobrobit - onim što je najbolje za dijete. Ovaj princip treba i mora činiti bit svake odluke koja se tiče djeteta na bilo kojem nivou.

7.1.2. Definicija pojma „rizično dijete“

Riječ „rizik“ ušla je u naš jezik iz talijanskog (*risico* - rizik), što u izvornom smislu znači smion poduhvat, stavljanje na kocku, ali naročito opasnost. Rizik uvijek u sebi podrazumijeva neki posao ili radnju koja je povezana sa opasnošću od propasti. U kontekstu pojma „rizično“ dijete, uvažavajući navedeno, riječ „rizik“ upućuje na izloženost djeteta različitim okolnostima svakodnevnog života koje su nepovoljne za njegov pravilan rast i razvoj. Te okolnosti se mogu kretati od nesređenog i nepovoljnog porodičnog okruženja djeteta, do nezadovoljavajućih uslova socijalnog, materijalnog i kulturnog stanja šire društvene zajednice. Za BiH karakteristično je ratno i postratno izlaganje traumama, imajući pri tome u vidu koliko varijable u intenzitetima, toliko i prethodna iskustva kojima je bila izložena dječija populacija, ili one okolnosti kojima može biti izložena u budućnosti (Miković, 2004: 32).

7.1.3. Definicija pojma "odgojno zanemareno dijete"- odgojna zanemarenost

Termin „odgojno zanemareno dijete“, u pravilu se odnosi na ono dijete koje ne uživa odgovarajući društveno primjeren način zbrinjavanja i odgajanja, kako od strane roditelja, usvojitelja ili staratelja, tako i od strane šire društvene zajednice. Ovdje se prvenstveno misli na različite institucije socijalne zaštite u čijoj nadležnosti je briga o odgajanju, odnosno smještaju i načinu zbrinjavanja, na primjer, djece bez roditeljskog staranja. Odgojno zanemariti dijete znači ne brinuti u dovoljnoj mjeri o njegovom odgoju zadovoljavanju njegovih potreba, koje mogu biti: fiziološke, razvojne, zdravstvene, obrazovne, kulturne, kao i potrebe zbrinjavanja. Vanjski pokazatelji zanemarivanja djeteta su loša uhranjenost i zastoj u rastu (naročito dojenčeta ili malog djeteta) koji nije organski uslovljen, zatim zapušten fizički izgled, nečista odjeća i tijelo itd. Zanemareno dijete često je obučeno i obuvano neadekvatno

godišnjem dobu, nije upisano u školu ili napušta školu, lošeg je zdravstvenog stanja, a često su kod takvog djeteta prisutna incidentalna povređivanja (gutanje raznih supstanci, gušenja, padovi itd). Prisutni su i fizički pokazatelji zanemarivanja, kao što su: stalna glad, loša higijena, stalni zamor, odsustvo pažnje, zapostavljanje fizičkih i zdravstvenih problema itd.

Među korisnicima socijalne zaštite, kao osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, član 12, pored ostalih, navedena su odgojno zanemarena i odgojno zapuštena djeca. Tako je u članu 13, stav 2, precizirano da se odgojno zanemarenim djetetom smatra „dijete koje zbog nedovoljnog nadzora i brige roditelja, te negativnog uticaja sredine, narušava opće prihvaćene norme ponašanja“².

U pružanju zaštite ovom djetetu, nerijetko, trebalo bi zatražiti i pomoć stručnjaka različitih multidisciplinarnih znanja, kako bi se spriječila mogućnost ispoljavanja nekog težeg oblika njegovog društveno neprihvatljivog ponašanja. Mjesto i uloga organa starateljstva, odnosno centara za socijalni rad, u tretmanu i pružanju pomoći vaspitno zanemarenom djetetu je ne samo zakonom utvrđena, nego i nezamjenjiva, naročito u domenu ostvarivanja njegovih prava i interesa, te u spriječavanju, odnosno ublažavanju posljedica odgojne zanemarenosti (Miković, 2004; 36).

7.1.4. Definicija pojma "odgojno zapušteno dijete" - odgojna zapuštenost

Odgojno zapuštenim djetetom treba smatrati svako dijete čiji su roditelji, staratelji ili usvojitelji, odnosno društvena zajednica, grubo zapustili njegovo zbrinjavanje i odgoj. Takvo određenje polazi od opredjeljenja da su zbrinjavanje i odgoj, kao dva osnovna oblika staranja i brige o djetetu, međusobno usko povezani i uslovljeni.

Termin „odgojna zapuštenost“ se u stručnoj literaturi, zavisno od naučne discipline (pedagogija, pravo, sociologija, psihologija, socijalni rad) različito definiše. Istovremeno, nije rijetka pojava da ovaj termin i kod autora istog naučnog opredjeljenja ima različito značenje. Jedni tom pojmu pridaju najšire značenje svih oblika negativnog ponašanja mladih, razlikujući ga prema stepenima ispoljavanja..., drugi njime označavaju samo ono ponašanje

² Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/99. Sarajevo 1999.

koje prethodi delinkvenciji, a treći ga shvaćaju kao stanje zaostajanja, nedovoljne razvijenosti ili zrelosti“ (Belsky, 1980: 323).

Uporedbom i analizom navedenih određenja odgojne zapuštenosti djeteta, vidljivo je sljedeće:

U prvom, najširem, značenju, gdje se pod odgojnom zapuštenošću smatraju svi oblici negativnog ponašanja mladih, moguće je razlikovati najmanje tri grupe ili stupnja poimanja, sa različitim značenjem, u koje možemo ubrojati: a) odgojno zanemareno dijete; b) odgojno zapušteno dijete; c) delinkventno dijete.

U drugom, užem, značenju, odgojnom zapuštenošću označava se samo ono ponašanje koje prethodi delinkvenciji. Navedeno određenje se ne odnosi na one oblike ponašanja koji nemaju za posljedicu kršenje krivičnopравnih normi. Međutim, ukoliko se ne poduzmu odgovarajuće mjere na njegovom sprečavanju, takvo ponašanje prijeti da preraste u delinkvenciju.

Po trećem shvatanju, odgojna zapuštenost djeteta se smatra stanjem čiji je uzrok zaostajanje, nedovoljna razvijenost i nezrelost djeteta. Takvo dijete, zbog navedenih uzroka, nije svjesno da se neprihvatljivo ponaša i da krši ustaljene društvene norme.

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, prema članu 13, stav 3, odgojno zapuštenim djetetom smatra „dijete koje svojim ponašanjem narušava općeprihvaćene norme i vrši prekršaje ili krivična djela“.

7.1.5. Definicija pojma maloljetni prestupnik

U literaturi koja se bavi fenomenom maloljetničke delinkvencije različiti termini, kao što su: društvena neprilagođenost, loše društveno ponašanje mladih, prestupničko ponašanje mladih, antidruštveno ponašanje mladih itd., imaju za cilj izbjegavanje stigmatizacije djeteta. Istovremeno svaki od navedenih termina, u manjoj ili većoj mjeri, podrazumijeva različite oblike poremećaja u ponašanju maloljetne osobe, počevši od onih najbezazlenijih, kao što su nepažnja na času, loš uspjeh u školi i sl., preko agresivnog ponašanja u kući i školi, do sukoba sa zakonom.

Termin "mladi u sukobu sa zakonom", koji je posljednjih godina u stručnoj upotrebi, također sa ciljem izbjegavanja stigmatizacije djeteta, u krivičnom zakonodavstvu ne nalazi svoju primjenu. Egzaktna odrednica "maloljetni počinitelj krivičnog djela" čini se još uvijek u ovoj oblasti nezamjenjivom. Pojam "maloljetni prestupnik", prisutan posebno u međunarodnim instrumentima u oblasti rada sa djecom u sukobu sa zakonom ("Rijadske smjernice", "Pravila UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije" i "Pekinška pravila"), zapravo predstavlja sinonim za sintagmu "maloljetni počinitelj krivičnog djela", koja se koristi u krivičnom zakonodavstvu FBiH.

Standardna minimalna pravila UN za administraciju pravosudnog sistema za maloljetne prestupnike ("Pekinška pravila"), u članu 2.2 definišu pojmove "maloljetnik", "prestup" i "maloljetni prestupnik" na sljedeći način³:

- a) maloljetnik je dijete ili mlada osoba koja se, prema dotičnom pravnom sistemu, može u pogledu prestupa tretirati drugačije od ostalih;
- b) prestup je svako ponašanje (postupanje ili ponašanje) koje je kažnjivo po dotičnom pravnom sistemu;
- c) maloljetni prestupnik je dijete ili mlada osoba za koju se tvrdi da je izvršio/izvršila prestup.

Djeca koja dolaze u sukob sa zakonom ne čine to po sopstvenom izboru, nego kao rezultat suženih mogućnosti dostupnih za njihov razvoj. Ove mogućnosti su još više ograničene jednom kada uđu u sistem krivičnog pravosuđa. Djeca iz rizičnih grupa koja bi mogla doći u sukob sa zakonom su često žrtve zlostavljanja i zanemarivanja, nemarnog ili neadekvatnog roditeljstva i ekonomskih teškoća. Maloljetničko prestupništvo nije priča o uspjehu, već svjedočanstvo o neuspjehu društva da obezbijedi zaštitno okruženje za svoju djecu.

Maloljetnik se razlikuje od punoljetnog počinioca krivičnog djela. Zbog toga djecu u sukobu sa zakonom treba tretirati drugačije od odraslih. Sud mora voditi računa o ličnosti i potrebama maloljetnika, a društvena reakcija prema maloljetnicima bi trebala biti usmjerena na mjere vaspitanja i pomoći, sa ciljem uticanja na pravilan razvoj maloljetnika, otklanjanje uzroka asocijalnog i protuzakonitog ponašanja i sprečavanje vršenja krivičnih djela. U svim postupcima u kojima se pojavljuju maloljetnici u sukobu sa zakonom, u skladu sa načelom proporcionalnosti, treba voditi računa ne samo o krivičnom djelu i stepenu društvene

³ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") 1985. Dostupno na: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> (Datum pristupa 4. 06. 2018.)

opasnosti koju ono izaziva već i o ličnosti maloljetnika, prilikama u kojima živi, uzrastu, obrazovanju, sklonostima.

Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku je definisao pojam djeteta i krivičnih sankcija⁴. Ovim zakonom utvrđuju se posebna pravila postupanja prema djeci koja su u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim osobama i djeci koja su žrtve ili svjedoci prema kojima su dužni postupati sudovi, tužiteljstva, uključujući ovlaštene službene osobe. Definicija djeteta i primjena krivičnih sankcija prema članu 2. ovog zakona glasi:

- Dijete je u skladu sa ovim zakonom svaka osoba koja nije navršila 18 godina života.
- Prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom.
- Maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 godina a nije navršilo 18 godina života i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene ovim zakonom.

U Konvenciji o pravima djeteta, član 37, država treba da garantuje da nijedno dijete ne bude izloženo mučenju ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju, niti nezakonitom lišavanju slobode, kao i da smrtna kazna ili doživotni zatvor bez mogućnosti oslobođanja ne budu osuđeni za djela koja izvrše osobe mlađe od 18 godina. Hapšenje, zadržavanje u pritvoru i zatvaranje djeteta primjenjuje se kao posljednja moguća mjera i to na najkraći mogući vremenski period, uz garanciju da tom prilikom dijete bude odvojeno od odraslih, a ima pravo na pravnu i drugu pomoć, kao i pravo da održava kontakt sa svojom porodicom.

Maloljetnik je osoba određenog starosnog uzrasta, posebnih bio-psihičkih osobina, koja se razlikuje od djece i odraslih po stepenu emocionalne i intelektualne zrelosti. Uzrast je veoma značajan i u građanskom pravu, radnom pravu, socijalnoj zaštiti, ali je na izvjestan način najznačajniji u krivičnom pravu. Prvenstveno je značajan u krivičnom pravu zbog toga što se na osnovu uzrasta određuje da li će počilac krivičnog djela uopće odgovarati za učinjeno djelo, koje se sankcije mogu izreći ukoliko je počilac krivično odgovorna osoba, koji tip krivičnog postupka će se voditi, kao i na koji način će se izvršiti krivične sankcije.

⁴ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Sarajevo, Službene novine Federacije BiH", br. 7/2014)

Uzrast maloljetnika u svrhu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, u članu 3. razlikuje:

- Mladi maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14 a nije navršio 16 godina života.
- Stariji maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16 a nije navršio 18 godina života.
- Mlađa punoljetna osoba je osoba koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 18 a nije navršila 21 godinu života.

Prateći tokove savremenog zakonodavstva, jedan broj zemalja, među kojima je i BiH, pravi još jednu prelaznu kategoriju između maloljetništva i punoljetništva, uvodeći posebnu starosnu grupu koja se u našem zakonodavstvu naziva mlađi punoljetnik (od 18 do 21 godine života). U skladu sa navedenom podjelom, krivična djela koja počinu maloljetne osobe tretiraju se kao maloljetničko prestupništvo.

7.1.6. Definisane pojma maloljetnog prestupništva

Pojam prestupničkog ponašanja, kao krajnje ekstremnog oblika asocijalnog ponašanja, ima u kvalitativnom smislu razlike i specifične karakteristike prema prosječnom i „nenormalnom ponašanju“, iako je s njima u velikoj mjeri povezano. Uzmemo li u obzir uzrast i niz drugih faktora poput psiho-socijalnih, kriminalno-političkih, pravnih te drugih, koji su uobičajeni za djecu i maloljetnike uopće, maloljetničko prestupništvo ima određeni oblik obilježja iz kojih proizlaze i široka shvatanja pri definiranju pojma maloljetničkog prestupništva.

U naučnoj literaturi navodi se više definicija maloljetničkog prestupništva. Međutim, pod tim pojmom se podrazumijevaju takva ponašanja maloljetnika koja se ispoljavaju u kršenju pravnih normi, odnosno u izvršavanju djela koja su inkriminirana u kaznenom zakonu (Jašović, 1991: 23). Nešto šire shvatanje pojma maloljetničkog prestupništva temelji se na proširivanju pojma prestupništva na sve devijacije u ponašanju mladih ljudi poput: socijalne neusklađenosti u najširem smislu riječi, skitnje, pušenja, svih vrsta bježanja, te sličnih ponašanja koja vrlo često zakonom nisu inkriminirana djela, kao i one aktivnosti koje su inkriminirane u kaznenom zakonu (Milutinović, 1990: 68).

Definisanje pojmova, odnosno značenja maloljetničkog prestupništva predstavlja nimalo lak zadatak, zbog toga što se u literaturi koja se bavi ovim fenomenom upotrebljava više različitih termina i definicija, koji se ponekad toliko razlikuju da ne možemo sa sigurnošću govoriti o jednoj opšte prihvaćenoj definiciji kojom se označava ova individualna i društvena pojava. Istina, danas je u upotrebi najčešće prisutna sintagma i „društveno neprihvatljivo ponašanje mladih“, koja po svojoj širini i nepreciznosti (a sa ciljem da se izbjegne stigmatizacija djeteta, odnosno maloljetnika) u najširem smislu, zapravo, podrazumjeva sva atipična ponašanja mladih u okviru neke društvene zajednice.

U tom kontekstu neminovno se postavlja i pitanje različitih kultura, odgoja i vaspitanja, moralnog kodeksa i zakonskih normi određene zajednice, što također predstavlja prepreku u definisanju maloljetničkog prestupništva u globalnom i opšteprihvaćenom značenju. Ta prepreka, pored ostalog, ogleda se i u činjenici da različite društvene zajednice imaju, na primjer, različita zakonodavstva, pa se može dogoditi da ono što se u jednom društvu smatra neprihvatljivim ponašanjem djeteta, u drugom društvu se tretira kao sasvim uobičajeno, prihvatljivo. I obratno. Stoga je, u cilju boljeg razumijevanja i definisanja pojma „maloljetničkog prestupništva“, pored pojašnjenja nekoliko osnovnih termina koji se najčešće koriste kako u literaturi, tako i u svakodnevnoj praksi, neophodno osvrnuti se i na normativne načine definisanje pojma „dijete“ (Milutinović, 1990: 70).

Osnovno polazište za navedeni pristup čine odredbe o posebnim pravima djeteta u skupu prava čovjeka u različitim međunarodnim dokumentima, a potom i u odgovarajućem zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine, gdje se pojmovi „vaspitna zanemarenost“ i „vaspitna zapuštenost djeteta“ definišu različito od pojma „maloljetni izvršilac krivičnog djela“, odnosno „maloljetni prestupnik“. Ovakav pristup uslovljen je, s jedne strane, već postojećom terminologijom, naročito u zakonodavstvu FBiH (uz napomenu da su u njemu prepoznatljivi određeni problemi vezani za neke od termina), a s druge strane promjenjivom terminologijom koja se koristi u drugim zemljama svijeta, čime se pokušava iznaći najbolji način razumijevanja ponašanja djece i mladih koji dolaze u sukob sa zakonom. Ipak, bez obzira na navedena nastojanja, kod praćenja razvoja ovog fenomena riječ „delinkvent“ je, i pored negativne konotacije koju nosi sa sobom, nerijetko sastavni dio opisa maloljetne osobe koja je u sukobu sa zakonom (Miković, 2004: 42).

Sa istim sinonimnim značenjem umjesto riječi „maloljetni delinkvent“, posljednjih 20 godina, naročito od donošenja i usvajanja „Standardnih minimalnih pravila UN za administraciju pravosudnog sistema za maloljetnike (Pekinška pravila), 1985. god., u upotrebi je riječ „maloljetni prestupnik“.

Dakle, različite oblike delinkventnog ponašanja maloljetne osobe ispoljavaju čineći protupravne radnje koje imaju obilježje kaznenih djela, prekršaja, prestupa ili kršenja odluka odnosno, unutar toga, pod pojmom maloljetničkog prestupništva podrazumijevamo isključivo ona ponašanja maloljetnika koja sadrže obilježje nekog kaznenog djela. Do danas je u veliki broj navrata naglašavano da kriminalitet mladih zaslužuje punu pažnju sa pozicije racionalne politike suzbijanja kriminaliteta, jer se brojnim kriminološkim istraživanjima došlo do naučno dokazanih saznanja koja upućuju na zaključak da se od jednog manjeg djela delinkventne populacije mladih kasnije „obučavaju“ kriminalni povratnici, višestruki povratnici i prestupnici iz navike, koji čine najtvrdokorniji dio svake kriminalne populacije (Singer, Kovčo-Vukadin, Cajner-Mraović, 2002: 19).

Ono što je evidentno, jeste činjenica da su odrednice neprihvatljivog ponašanja mladih u stručnoj literaturi uveliko raznovrsne. Neprilagođeno ponašanje, maloljetnički kriminal, maloljetničko prestupništvo, odgojna zapuštenost i slično, su neke od njih. Međutim, zadnjih godina preovladava mišljenje da je termin maloljetničko prestupništvo najprihvatljiviji i najkorektniji u smislu smanjenja stigmatizacije ovih lica i putem jezika koji koristimo. Možemo konstatirati da se maloljetničko prestupništvo posmatra u užem i širem smislu. U užem smislu ono predstavlja kršenje pravnih normi, odnosno izvršenje krivičnih djela od strane maloljetnika. U širem smislu pored izvršenja krivičnih djela ono uključuje i kršenje moralnih normi, činjenje prekršaja kao i asocijalna ponašanja. U proteklom periodu u BiH, maloljetničko prestupništvo se vezivalo samo za određene vrste krivičnih djela poput džeparenja, sitne krađe i sl., dok danas, izuzimajući organizirani privredni kriminal, ne postoji oblast u kojoj nije prisutno (UNICEF, 2007).

Dakle, pojam prestupništva (*ital. delinque - pogriješiti, činiti kaznena djela*) obuhvata teže oblike asocijalnog, antisocijalnog, socio-patološkog i kriminalnog ponašanja (uz izuzimanje ubistva), kao što su: krađe, pljačke, namjerno izazivanje šteta i požara, prestupništvo, devijantno ponašanje, huliganstvo, razbojničko ponašanje, činjenje kaznenih djela, krađa i vožnja automobila itd. Prestupništvo se smatra protudruštvenim oblikom ponašanja, opasnom

i složenom sociopatološkom pojavom, vrlo delikatnom, ne samo kriminološki, pravno, ekonomski i sociološki, već je jednako tako ozbiljan porodični, pedagoški, medicinski i težak općedruštveni problem. Sigurno je jedan od najuočljivijih segmenata i najtežih oblika poremećenog ponašanja mladih osoba (Miković, 2004: 42).

7.2. Uzroci maloljetničkog prestupništva

Maloljetničko prestupništvo u Bosni i Hercegovini naročito je izraženo u periodu nakon završetka agresije na BiH. Postoji više uzroka koji su imali uticaj na povećani broj maloljetnika koji su počinili bilo jedno ili više krivičnih djela. Prilikom analiziranja uzroka maloljetničkog ponašanja uloga porodice i obrazovnog sistema je nezaobilazna. Na nastanak prestupničkog ponašanja djeluje čitav niz faktora, od kojih se neki nalaze u ličnosti prestupnika kao njegove psiho-socijalne komponente, a drugi potiču iz društvene sredine u najopštijem smislu.

Najčešća i najjednostavnija podjela uzroka poremećaja u ponašanju mladih je podjela na unutrašnje, subjektivno-psihološke i spoljne socio-kulturne uzroke. Prema ovoj klasifikaciji, koja je uslovna, unutrašnji uzroci vezani su za ličnost maloljetnog prestupnika, teškoće i probleme u njegovom sazrijevanju, koji uključuju neadekvatne životne vještine, nedostatak samokontrole, nisko samopoštovanje i samouvjerenost, emocionalne ili psihološke probleme i antisocijalna ponašanja (laganje, agresija, krađe). "Vezano za poremećaje u ponašanju, danas je poznat uticaj genetskih, endokrinih, biohemijskih i neuroanatomskih faktora na neka obilježja ličnosti, kao što su: agresivnost i nasilništvo, impulsivnost, hiperaktivnost, ravnodušnost, loši vrsnjački odnosi, apatija, nedovoljna razvijenost prihvatanja odgovornosti i dr." (Obradović, 2008; 11).

Svako prestupničko ponašanje djece i mladih u svojoj biti izaziva težnju za kompenzacijom osjećaja manje vrijednosti. Djeca i mladi su često u sukobu sa okolinom, zakonom i policijom, što kod njih izaziva dodatni osjećaj straha i nesigurnosti.

U spoljne uzroke maloljetničkog prestupništva ubrajamo društveno-prirodne faktore, od klime i geografskog položaja, preko ratova i katastrofa, ekonomskih prilika, siromaštva, nezaposlenosti, migracija, do porodice, škole, načina korištenja slobodnog vremena i uticaja masovnih medija. Uloga porodice je vrlo bitna kod pojave problema maloljetničkog

prestupništva. Kao jedna od primarnih društvenih grupa porodica ima izuzetno važnu ulogu u životu svake osobe. Pored obezbjeđenja materijalnih i drugih uslova neophodnih za život, porodica ima vaspitnu i socijalizacijsku ulogu.

Mnogo teoretičara, koji su se bavili pitanjem socijalizacije, saglasni su u tome da je porodica najvažniji segment socijalizacije. Socijalizacija je složen i slojevit proces koji planski i sistematski sprovode prvenstveno porodica, zatim škola i društvena zajednica kako bi se socijalno nezrela djeca postepeno osposobila za život u zajednici. Osnovni cilj procesa socijalizacije je da novi članovi društva putem učenja i u interakciji sa roditeljima, nastavnicima i drugim ličnostima iz njihovog okruženja, nauče onaj tip ponašanja i međuljudskih odnosa, koji su karakteristični za datu kulturu, uz široku mogućnost adaptacije na nove uslove života.

Prema savremenim shvatanjima, proces socijalizacije uključuje i proces individualizacije pod kojim se podrazumijeva sposobnost pojedinca da prevazilazi postojeću socijalnu datost i da se mijenja u skladu sa sopstvenim potrebama. U procesu socijalizacije, lični primjer roditelja ima posebno važnu ulogu, jer se djeca prirodno orijentišu prema svojim roditeljima koji su njihovi modeli za ponašanje, ali i za zauzimanje stavova o pojedinim pitanjima sa kojima se susreće u životu. Pravilno vaspitanje i pripremanje djece za društveno korisne članove zajednice smatra se osnovnom socijalnom funkcijom porodice. (Vidanović, 2006; 29)

Snažne društvene promjene u značajnoj mjeri su uticale i na porodicu. Kao posljedica intenzivne industrijalizacije i urbanizacije, koje neminovno prati velika društvena pokretljivost i drugi socijalni procesi, dolazi do značajnih promjena u porodičnom životu, koje se ogledaju u slabljenju porodičnih veza i reduciranju vaspitne uloge porodice. Tako su teškoće u ispunjavanju vaspitne uloge prisutne u savremenoj porodici, posebno u društvima koja u dovoljnoj mjeri nisu prepoznala ovaj problem ili mu ne poklanjaju odgovarajuću pažnju. Evidentno je da postoje mnogobrojne teškoće u ostvarivanju ovako značajne uloge koja se pred porodicu nameće u bosanskohercegovačkom društvu.

U sagledavanju ovog problema neophodno je kratko se zadržati na problemima sa kojima se suočava veliki broj bosanskohercegovačkih porodica, a koji direktno ili indirektno ometaju normalno funkcioniranje porodice.

Rat, kao i tranzicijski procesi su generirali veliki broj socijalnih problema koji su se odrazili

na porodicu. Uništena privreda i loša privatizacija za posljedicu imaju nezaposlenost, nesigurnost radnih mjesta i siromaštvo. Nezaposlenost je stalno rastući problem u našem društvu. Pojava nezaposlenosti, kao specifičnog, društveno-uzrokovanog problema, istovremeno proizvodi različite posljedice na društvenom i individualnom nivou. Nezaposlenost je za radnika ogroman socijalni rizik koji potiče stvaranje novih socijalnih problema uz istovremeni lični osjećaj društvene odbačenosti i marginalizacije. Stručnjaci različitih profila upozoravaju da nezaposlenost, a posebno dugotrajna, može kod nezaposlenih osoba dovesti do pojave psihičkih problema, kao i mentalnih poremećaja, gubitka samopoštovanja i samoidentiteta, reduciranja socijalnih uloga i odnosa sa drugim ljudima, socijalne isključenosti, osiromašenja i siromaštva, poremećaja porodičnih odnosa i funkcija, itd. Katkada, nezaposlenost može dovesti i do različitih devijacija kao što su alkoholizam, samoubistvo, kriminal, prostitucija i sl. Slične probleme izaziva još jedan socijalni rizik, a to je nesigurnost radnih mjesta sa kojim se suočava znatan broj zaposlenih (Milosavljević, 2003; 112).

Naredni problem, a sa kojim se suočava Bosna i Hercegovina, koji se odražava na normalno funkcioniranje porodice je siromaštvo. Posljednjih godina siromaštvo u tranzicijskim zemljama poprima zabrinjavajuće razmjere i postaje višestruki uzrok socijalne isključenosti svih kategorija stanovništva, a posebno mladih. Kao ključni faktor koji proizvodi siromaštvo, socijalnu isključenost i marginalizaciju označena je nezaposlenost. U sagledavanju siromaštva u periodu poslije agresije na Bosnu i Hercegovinu, nezaobilazna je Anketa mjerenja životnog standarda (Living Standards Measurement Survey – LSMS). Prema rezultatima ankete 2004. godine 19,5% stanovništva BiH živi ispod generalne linije siromaštva, a što znači da je dnevna potrošnja po jednoj osobi manja od 6 KM. Pored toga, više od 30% stanovnika u Bosni i Hercegovini nalazi se neposredno iznad generalne linije siromaštva s dnevnom potrošnjom manjom od 9 KM. Ovo stanovništvo predstavlja rizičnu grupu jer zbog nesigurnosti radnih mjesta ili nekih neplaniranih događaja i stanja mogu se vrlo lako naći ispod generalne linije siromaštva⁵.

Postoje drugačija mišljenja o uticaju siromaštva na kriminalne aktivnosti. Po jednom shvatanju siromaštvo je osnovni kriminogeni faktor, dok po drugom, siromaštvo nema značajnog uticaja na kriminalitet. Prvo shvatanje najčešće zastupaju kriminolozi, i

⁵ Living Standards Measurement Study (LSMS) 2005. *Bosnia and Herzegovina - Living Standards Measurement Survey 2004*. Dostupno na: <http://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/68> (Datum pristupa: 4.06. 2018.)

uglavnom se veže za niže društvene slojeve. Predstavnici drugog shvatanja ne odbacuju u potpunosti uticaj siromaštva na kriminalitet, ali mu ne pridaju značajnu važnost, jer smatraju da je njegov uticaj ograničen, a često i neznatan, obrazlažući to činjenicom da se kriminalitet javlja i kod pripadnika bogatih slojeva društva koji žive u materijalnom izobilju. Međutim, bez obzira na oprečna mišljenja o uticaju siromaštva na kriminalitet, siromaštvo u značajnoj mjeri pogađa porodicu i utječe na njeno normalno funkcioniranje, pri čemu je u posebnoj opasnosti izvršavanje njene vaspitne i socijalizatorske funkcije. (Milutinović,1990; 42)

Prisutni problemi u bosanskohercegovačkom društvu, u značajnoj mjeri opterećuju veliki broj porodica i utiču na njihovo normalno funkcioniranje. Situacija se dodatno usložnjava u nepotpunim porodicama, odnosno porodicama u kojima, zbog različitih uzroka, nedostaje jedan od roditelja. U odnosu na potpune, dvoroditeljske porodice, jednoroditeljske porodice suočavaju se s daleko većim brojem poteškoća. Ove teškoće ogledaju se od nedostatka odraslih koji brinu o djeci i posvećuju se zadovoljavanju njihovih bioloških, psiholoških, emocionalnih i socijalnih potreba, do znatno slabijeg materijalnog i socijalnog statusa koje gotovo u pravilu imaju ove porodice.

Bez obzira da li se radi o potpunim ili nepotpunim porodicama u nepovoljnim društvenim okolnostima opterećeni borbom za preživljavanje roditelji često nisu u stanju da svoju roditeljsku ulogu izvrše na najbolji mogući način, što može dovesti do vaspitne zapuštenosti i zanemarenosti i ispoljavanja različitih poremećaja u ponašanju djece i mladih. Da li će i u kojoj mjeri neki od navedenih vanjskih faktora utjecati na pojavu poremećaja u ponašanju djece u jednoj porodici, zavisi, u prvom redu, od unutrašnjih zaštitnih faktora koji su povezani s dobrom komunikacijom između roditelja i djece, sposobnošću roditelja da blagovremeno uoče potrebe svoje djece i da pravilno riješe probleme sa kojima se suočavaju. Dugotrajna nezaposlenost neminovno dovodi do osiromašjenja ili siromaštva porodice i stresno djeluje na sve članove porodice, posebno roditelje. Nezaposlenost frustrira roditelje i proizvodi osjećaj manje vrijednosti, jer nisu u mogućnosti da svojim radom obezbijede egzistenciju ili viši životni standard za svoju porodicu. Posljedica nemogućnosti pronalaska zaposlenja posebno pogađa muškarce radi tradicionalne podjele uloga u porodicu po kojoj su muškarci zaduženi za osiguranje finansijskih i materijalnih sredstava za zadovoljavanje potreba porodice. Zato jedan broj očeva misle da oni ne mogu biti dobri roditelji, jer nisu u stanju da obezbijede normalnu i sigurnu egzistenciju za svoju porodicu, ali da istovremeno

oni nisu dobar primjer svojoj djeci i da sve ovo utječe na umanjnje njihovog roditeljskog autoriteta.

Neophodno je ukazati i na probleme sa kojima se suočava i jedan broj zaposlenih roditelja, poput različitih problema na poslu, otpuštanje s posla, nesigurnost radnih mjesta, prezaposenost, niska i neredovna primanja, koji se u većoj ili manjoj mjeri odražavaju na porodicu. U novonastalim tržišnim uslovima, da bi zadržali radna mjesta, roditelji su prisiljeni da rade duže od predviđenog radnog vremena, u dane vikenda i praznika, što ih onemogućava da više vremena provode sa svojom djecom, da aktivno učestvuju u njihovim životima, da kroz kvalitetnu komunikaciju otkriju potrebe i probleme svoje djece i da vrše kontrolu nad njima. Prezaposenost, umor i stres roditelja odražavaju se i na porodične odnose. U ovakvim okolnostima u porodičnim odnosima sve je manje ljubavi, topline, razumijevanja, iskrenosti, poštovanja, sigurnosti i zaštite, pa se zato s pravom postavlja pitanje kompetentnosti roditelja. Pitanje kompetencije roditelja je od izuzetnog značaja i ono se ogleda u poznavanju vlastite djece, ali i djece uopće, njihovih faza razvoja, potreba, interesa, ali i kvaliteti njihove percepcije i mogućnosti bar približno objektivne procjene ponašanja i niza drugih dimenzija vezanih za vlastitu djecu, naročito u kritičnim situacijama i teškim razdobljima u porodičnom životu.

Nesređeni porodični odnosi predstavljaju dobru podlogu za razvoj raznih devijacija kod odraslih članova porodice, zbog kojih najviše trpe djeca kao najslabiji članovi porodice. Nerijetko, narušeni porodični odnosi dovode i do raspada porodice ili nasilja u porodici. Rezultati brojnih istraživanja pokazuju da su najčešće žrtve nasilja u porodici majke i djeca. Traume kojima su djeca izložena u porodici ostavljaju trajne posljedice na njihov ukupan razvoj. Nasilje je u današnje vrijeme poprimilo zabrinjavajuće razmjere, kako po širini tako i po oblicima nasilja. Zapravo, nasilje se proširilo na globalni, planetarni nivo, sve opasnije i sve perfidnije. Međutim, to širenje nasilja nije dovelo do smanjenja njegovog intenziteta na individualnom i porodičnom nivou. Upravo je to razlog što humanistički orijentisane nauke i praksa posvećuju sve veću pažnju toj temi, posebno u kontekstu porodice. Drugi razlog zbog kojeg se velika pažnja poklanja porodičnom nasilju jeste što se ono prenosi s generacije na generaciju, tako da oni koji su u djetinjstvu bili žrtve nasilja postaju nasilni prema svojoj djeci kao odrasli. Sve ovo u značajnoj mjeri utiče na razvoj, psihičko funkcioniranje i socijalne relacije svake nove generacije. Istraživanja su pokazala da postoji povezanost između porodičnog nasilja u djetinjstvu i pojave poremećaja u

ponašanju, pa i prestupničkog ponašanja. Zato je borba protiv nasilja postala prioritetni zadatak savremenih društava kako bi se spriječile negativne posljedice koje ono ostavlja posebno na djecu (Janković, Bašić, 2001: 53).

Uzmemo li u obzir značaj porodice u životu svake osobe, pogotovo u ranom periodu, podrška porodici mora biti predviđena u svim planovima i programima za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih. Ova podrška trebala bi da pored materijalne podrške uključuje i druge oblike podrške, kao što su različiti oblici savjetodavnog rada, edukacija roditelja i djece o njihovim pravima i obavezama u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, itd. Savjetodavni rad i pomoć porodici trebali bi se usmjeriti na pomoć roditeljima u prevazilaženju bračnih problema, pomoć i savjetodavni rad u vaspitanju djece, pri čemu bi se posebna pažnja usmjerila na kvalitetnu komunikaciju sa djecom i prepoznavanje razvojnih problema i poremećaja u ponašanju djece. U provođenje nekih od ovih aktivnosti svakako bi se trebali uključiti i mediji koji bi kroz različite emisije vršili edukaciju roditelja i djece. Činjenica je da su djeca budućnost svakog društva i zbog toga moraju biti u fokusu ne samo porodice, nego i svih relevantnih društvenih subjekata, kako bi se razvili u društveno korisne članove.

7.3. Sankcije prema maloljetnim prestupnicima

Prema Općim odredbama o krivičnim sankcijama prema maloljetnicima u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku⁶ podrazumijeva se postupnost u izricanju krivičnih sankcija. Ako nije postupano po principu oportuniteta i nisu primijenjene odgojne preporuke, prednost u izricanju odgojnih mjera uvijek će imati mjere upozorenja i usmjeravanja, zatim mjere pojačanog nadzora, zavodske mjere i kazna maloljetničkog zatvora.

Prema ovom Zakonu, navedene su vrste sankcija i njihova primjena:

- Maloljetnicima se za učinjena krivična djela mogu izreći odgojne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i sigurnosne mjere.

⁶ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Sarajevo, Službene novine Federacije BiH", br. 7/2014)

- Prema mlađem maloljetniku mogu se izreći samo odgojne mjere, a prema starijem maloljetniku, osim odgojnih mjera, izuzetno, može se izreći kazna maloljetničkog zatvora.
- Maloljetniku se ne mogu izreći sudska opomena ni uvjetna osuda.

Pored krivičnih sankcija u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, postoje i odgojne preporuke kao alternativni oblik reakcije na maloljetničko prestupništvo. Naime, Konvencija o pravima djeteta i drugi međunarodni dokumenti u oblasti maloljetničkog prestupništva i pravosuđa insistiraju na uvođenju jednog novog, alternativnog modela reakcije na prestupništvo maloljetnika. Suština ovog modela je da maloljetnik ne ulazi u sistem krivičnog pravosuđa uvijek kada je to moguće, i da primjenom mjera koje ne dovode do stigmatizacije utječu na maloljetnika da više ne čini krivična djela (Buljubašić, 2012: 38).

Prema ovome Zakonu odgojne mjere su:

- Mjere upozorenja i usmjeravanja: sudski ukor, posebne obaveze i upućivanje u odgojni centar. Mjere upozorenja i usmjeravanja izriču se kada je potrebno i dovoljno takvim mjerama uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika.
- Mjere pojačanog nadzora: pojačani nadzor od roditelja, usvojitelja ili staratelja; pojačani nadzor u drugoj porodici i pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja. Mjere pojačanog nadzora izriču se kada za odgoj i razvoj maloljetnika treba poduzeti trajnije mjere odgoja, preodgoja, uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno potpuno odvajanje maloljetnika iz dotadašnje sredine.
- Zavodske mjere: upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje. Zavodske mjere izriču se maloljetniku prema kojem treba poduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja ili liječenja uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mjere primjenjuju se kao posljednje sredstvo i smiju trajati u granicama određenim ovim zakonom samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera.

7.4. Rasprostranjenost maloljetničkog prestupništva s posebnim osvrtom na Kanton Sarajevo (2013-2017)

Prevenција maloljetničkog prestupništva u BiH treba da bude sistemski organiziran i planski koordiniran napor raznih tijela (svih nivoa odlučivanja), ustanova i službi u čijem je opsegu nadležnosti rad s mladima, usmjeren na sprečavanje i suzbijanje pojava prestupničkog ponašanja. Kazneni postupak prema maloljetnim licima je specifičan u tolikoj mjeri što kod navedene populacije izvršioca kaznenih djela nije najvažnija vrsta i težina počinjenog kaznenog djela već obilježja ličnosti i ponašanja mlade osobe, okruženja, porodice, školovanja, slobodnog vremena i sl.

U BiH maloljetničko prestupništvo se vidi kao društveno neprihvatljivo ponašanje koje obuhvata predprestupničko i prestupničko ponašanje mladih uzrasta od 14 do 18 godina (djeca od 14 do 16 godina u zakonodavstvu su definisana kao mlađi maloljetnici, a od 16 do 18 godina kao stariji maloljetnici), a također i mlađih od 14 i starijih od 18 godina. I mlađi maloljetnici, osobe od 18 do 21 godinu, u određenim situacijama podliježu normama krivičnog zakonodavstva za maloljetnike. Shodno tome, za sticanje uvida u sadašnje stanje pojave, odnosno njenih osnovnih obilježja, neophodno je sagledati slijedeće elemente (Strategija protiv maloljetničkog prestupništva u Bosni i Hercegovini, 2006-2010):

- Faktori rizika od dolaska u sukob sa zakonom
- Ko čini grupu djece koja dolaze u sukob sa zakonom i najčešće počinjena krivična djela kretanje pojave i recidivizam.

Na području Kantona Sarajevo od ukupno 8.015 registrovanih krivičnih djela za koja su podneseni službeni izvještaji nadležnom tužilaštvu u toku 2017. godine, maloljetnici su izvršili 427 krivičnih djela, a za njihovo izvršenje prijavljen je 161 maloljetnik. U poređenju sa 2016. godinom, broj maloljetnika je smanjen za 101, a broj krivičnih djela je smanjen za 147. Dok je u 2015. godini broj maloljetnih izvršilaca smanjen za jedan, ili 0,4 %, a broj krivičnih djela koja su izvršili povećan je za 126 ili 28,1%.

U poređenju sa prethodnim godinama, broj maloljetnih počinilaca krivičnih djela iz godine u godinu se smanjuje, dok procentualna zastupljenost djela koja su izvršili, u ukupnom broju registrovanih krivičnih djela neznatno varira. Zastupljenost broja krivičnih djela, koja su izvršila maloljetna lica, u ukupnom broju registrovanih krivičnih djela u 2015. godini iznosila je 5,1%, a u 2013. godini 7,8%. U toku 2015. godine registrovana su 263 maloljetna

počinioca, u 2014. godini 303, a u 2013. 332 počinitelaca (Tabela 1).

Tabela 1. Rasprostranjenost prestupništva u odnosu na broj izvršenih krivičnih djela i broj prijavljenih maloljetnika (2013-2017)

Godina	Broj izvršenih krivičnih djela koja su počinila djeca i maloljetnici	Broj prijavljenih maloljetnika
2013	816	332
2014	694	303
2015	448	263
2016	574	262
2017	427	161

Izvor: MUP Kantona Sarajevo

Za 2016. godinu među prijavljenim počiniocima 33 je djece do 14 godina, 112 je u dobi između 14 i 16 godina, a 117 maloljetnika je u dobi između 16 i 18 godina, dok je povratnika u izvršenju krivičnih djela 99 ili 37,8% od ukupnog broja registrovanih maloljetnika. Od ukupnog broja maloljetnih izvršilaca krivičnih djela, 13 je štićenika Zavoda za vaspitanje muške djece i omladine HUM, i dva štićenika dječijeg sela SOS Kinderdorf.

Na osnovu rezultata koji su navedeni u tabeli 1 evidentno je da se broj prijavljenih počinitelaca (djece i maloljetnika) smanjuje u periodu od 2013-2017. godina.

U strukturi izvršenih krivičnih djela od strane maloljetnih lica, koja su rasvijetljena u toku 2016. godine, preovladava "imovinski kriminal" – 447 počinjenih djela ili 77,9% od ukupnog broja, a najveći broj krivičnih djela iz ove oblasti, koja su izvršili maloljetnici, odnosi se na "teške krađe" - 258 ili 44,9%. Maloljetna lica u protekloj godini su učestvovala u izvršenju 35 krivičnih djela iz "oblasti protiv života i tijela", među kojima dva "pokušaja ubistva", 18 djela "teške tjelesne povrede", 13 djela "lahke tjelesne povrede", i dva djela "učestvovanje u tuči", te 36 djela iz "oblasti protiv javnog reda i pravnog prometa", od kojih preovladava krivično djelo "nasilničko ponašanje" – 29 djela, a karakteristično je da su maloljetni izvršioci prijavljeni i kao počinioci sedam djela "neovlastene proizvodnje i posjedovanje opojnih droga". Najveći broj krivičnih djela izvršilo je deset maloljetnih lica (samostalno ili u grupi), inače povratnika u izvršenju krivičnih djela, a radi se o "teškim krađama", "razbojništvu", "drskoj krađi",

"pokušaju teških krađa", što je uticalo na znatno povećanje broja krivičnih djela iz "oblasti protiv imovine" – više za 131 ili 41,5%. Međutim, pažnju zaslužuje podatak da je u odnosu na 2015. godinu, smanjen broj krivičnih djela "protiv života i tijela", izvršenih od strane maloljetnih lica za 11 ili 23,9% (Tabela 2).

Tabela 2. Vrste krivičnih djela koja su počinila djeca i maloljetnici na području Kantona Sarajevo (2013.-2017.)

Vrsta krivičnog djela	2013	2014	2015	2016	2017
Ubistvo	2	0	1	0	0
Pokušaj ubistva	3	3	3	2	1
Teške tjelesne povrede	15	13	15	18	9
Teške krađe	557	394	173	258	160
Krađe	43	46	42	40	18
Razbojništva	35	77	33	48	70
Oštećenje tuđe stvari	33	33	22	28	13
Prevara	0	0	0	1	1
Nasilničko ponašanje	27	35	28	29	13
Silovanje	0	0	0	1	0
Izazivanje opće opasnosti	33	4	5	7	8
Posjedovanje narkotika	21	7	9	7	15
Ostali članovi	47	82	117	136	132
UKUPNO	816	694	448	574	427

Izvor: MUP Kantona Sarajevo

Posmatrajući analitički stanje maloljetničkog prestupništva na području Kantona Sarajevo u posljednjih pet godina (2013-2017), evidentirane su oscilacije u smanjenju i povećanju krivičnih djela od strane maloljetnika.

Naime, najveći broj prijavljenih maloljetnih osoba za počinjenje krivičnih djela zabilježen je u 2013. godini, a potom u 2014. godini. Od 2014. godine dolazi do tendencije pada prijavljenih za izvršena krivična djela. U toku 2017. godine, maloljetna lica su izvršila 427 djela, a za njihovo izvršenje prijavljen je 161 maloljetnik. U poređenju sa 2016. godinom, broj maloljetnih izvršilaca je smanjen za 101, a broj krivičnih djela je smanjen za 147, dok je u 2015. godini broj maloljetnih izvršilaca smanjen za 1 ili 0,4%, a broj krivičnih djela koja su izvršili, povećan je za 126 ili 28,1%.

U poređenju sa prethodnim godinama, broj maloljetnih izvršilaca krivičnih djela iz godine u

godinu se smanjuje, dok procentualna zastupljenost djela koja su izvršili u ukupnom broju registrovanih krivičnih djela neznatno varira. Zastupljenost broja krivičnih djela, koja su izvršila maloljetna lica, u ukupnom broju registrovanih krivičnih djela u 2015. godini, iznosila je 5,1%, a u 2013. 7,8%. U toku 2015. godine, registrovana su 263 maloljetna počinioa, u 2014.godini 303, a u 2013. godini 332 počinioa.

Na osnovu rezultata koji su prikazani u tabeli 2, također je evidentno da se broj počinilaca krivičnih djela smanjuje (uz izuzetak 2016 godine kada je broj počinilaca bio u porastu u odnosu na 2015 godinu).

Tabela 3. Broj povratnika-recidivista u činjenju krivičnih djela koja su počinila djeca i maloljetnici na području Kantona Sarajevo (2013-2017)

Godina	Broj prijavljenih maloljetnika	Broj povratnika – recidivista u činjenju krivičnih djela
2013	332	125
2014	303	93
2015	263	85
2016	262	99
2017	161	71

Izvor: MUP Kantona Sarajevo

U toku 2013. godine MUP KS je Tužilaštvu KS podnio 332 službena izvještaja protiv maloljetnika, od kojih je njih 119 lišeno slobode. Od ukupnog broja maloljetnika koji su počinili krivična djela u toku 2013. godine, njih 125 ili 37,3 % su povratnici u činjenju krivičnih djela. Prateći stanje maloljetničkog prestupništva na području KS, uočeno je da se pojavljuju maloljetnici, višestruki povratnici u činjenju krivičnih djela, ali da se od 2013 do 2017. godine taj broj smanjuje (uz izuzetak 2016 godine kada je broj počinilaca bio u porastu u odnosu na 2015 godinu), jer u 2013. godini broj povratnika-recidivista iznosio je 125, a u 2017 godini 71.

Drugi dio

8. Prevencija i programi prevencije maloljetničkog prestupništva

8.1. Određenje i nivoi prevencije

Savremena kriminalistika stavlja poseban akcent na sprječavanje maloljetničkog prestupništva. Maloljetnički kriminalitet kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja u stalnom je porastu (naročito u velikim gradovima), ta pojava nameće potrebu za većim angažmanom zajednice u rješavanju niza neriješenih problema. Maloljetnici krivična djela čine sami, u vršnjačkim grupama zajedno sa punoljetnim licima i djecom.

Cilj prevencije:

U širem smislu sprječavanje javljanja budućih prestupnika (poduzimanje opštih mjera za suzbijanje kriminaliteta s ciljem da se uklone negativni uticaji iz društvene sredine i osiguraju normalni uslovi za razvoj ličnosti), u užem smislu odnosi se na osobe koje su već počinile krivično djelo (oslanja se na specijalne mjere suzbijanja).

Oblici prevencije:

- Opšta prevencija – primjenjuje se kao uticaj na građane, a posebno na mlade, da ne čine krivična djela. Postiže se izazivanjem straha od kazne predviđene u zakonima za inkrimirana ponašanja.
- Specijalna prevencija – sprječavanje počinitelaca krivičnog djela da ponovo počini isto ili drugo krivično djelo. Dvije su osnovne grupe mjera za suprotstavljanje prestupničkog ponašanja mladih: antideliktno djelovanje (primarna prevencija), postdeliktna intervencija (sekundarna prevencija).

Preventivne mjere koje se poduzimaju prije, odnosno antideliktum, označili smo zajedničkim imenom primarna prevencija. Cilj ovih mjera, kako smo više puta istakli, sastoji se u sprječavanju, onemogućavanju, poduprjeđenju devijacija u ponašanju mladih. Takav cilj primarna prevencija može postići ako se njenim mjerama djeluje u pravcu eliminisanja ili svođenja na manju mjeru društvenih i drugih objektivnih faktora koji pogoduju ili dovode do kriminaliteta i drugih oblika prestupničkog ponašanja mladih, i ako se tim mjerama

istovremeno doprinosi formiranju takvih moralnih, društveno-političkih i drugih pozitivnih svojstava mladih, koja će ih (svojstva) učiniti otpornim na sve izazove njihove kriminalizacije. To praktično znači da se primarna prevencija mora "uhvatiti u koštac" sa korjenima, uzrocima prestupničkog ponašanja, tj. mora težiti ukidanju ili ublažavanju dejstava opštih, posebnih i pojedinačnih faktora prestupničkog ponašanja" (Jašović Z. 1991; 8).

"Sekundarna prevencija se također sastoji iz čitavog niza konkretnih mjera i aktivnosti različitih po svojoj prirodi i sadržaju. Tu najprije spadaju aktivnosti čiji je cilj rano otkrivanje, odnosno identifikovanje mladih u čijem je ponašanju došlo do devijacija. Rano otkrivanje i početnih oblika prestupničkog ponašanja ima neprocjenjivu vrijednost za efikasnost mjera sekundarne prevencije. Uspjeh tih mjera je tim veći ako se one što ranije, odnosno blagovremeno preduzmu. Naravno, njihova efikasnost zavisi i od toga koliko su izbor i primjena pojedinih mjera adekvatni ličnim i socijalnim osobenostima svakog konkretnog prestupnika. Otuda izučavanje objektivnih i subjektivnih determinanti prestupničkog ponašanja kao individualne pojave predstavlja dalji neophodan preduslov uspješnosti sekundarne prevencije. U tom izučavanju potrebno je angažovanje stručnih lica, odnosno institucija koje su osposobljene da preko odgovarajućih postupaka otkriju i utvrde konkretne razloge pada u prestupništvo" (Janković, Bašić, 2001: 34).

8.2. Programi prevencije maloljetničkog prestupništva u lokalnoj zajednici, s posebnim osvrtom na aktivnosti policije

Ministarstvo unutrašnjih poslova u saradnji sa Ministarstvom socijalne politike, a u prvom redu sa JU "Kantonalnim centrom za socijalni rad" Sarajevo, bio bi osnovni izvor podataka o maloljetnicima sa prestupničkim ponašanjem, što bi trebalo da bude osnova za izradu ozbiljnih analiza, studija i programa razvoja. I na kraju kao pitanje od najvećeg značaja za izradu provođenja socijalne zastite, kako otvorene tako i zatvorene (institucionalne), jeste pitanje finansiranja ove oblasti.

Također, u cilju rješavanja različitih oblika devijantnog ponašanja mladih potrebno je:

- Razviti široko zasnovani preventivni rad na suzbijanju neželjenih oblika ponašanja,
- Jačanje odgojne, a posebno socijalne funkcije škole uvođenjem socijalnog rada u

škole, što bi u velikoj mjeri doprinijelo razvijanju preventivnog rada u suzbijanju poremećaja u ponašanju,

- Policija u lokalnoj zajednici je vrlo bitan faktor u prevenciji prestupničkog ponašanja maloljetnika,
- "Policajac u školi" također je vrlo bitan faktor u prevenciji maloljetničkog prestupništva,
- Kadrovsko jačanje centra za socijalni rad i jačanje sektora MUP-a, što podrazumjeva stalnu edukaciju i timsko djelovanje,
- Unaprijediti zajedničko djelovanje policije i centra za socijalni rad, koji u većini slučajeva i dolaze prvi u dodir sa maloljetnicima koji su potencijalni prestupnici,
- Angažovanje nevladinih organizacija i lokalne zajednice na ostvarivanju uslova za organizovanje slobodnog vremena za mlade,
- Otvaranje dijagnostičkog opservacionog centra s ciljem prijema maloljetnih prestupnika radi opservacije i davanja dijagnoza i predlaganje mjera za proces resocijalizacije,
- Osnivanje zavoda za preodgoj odgojno zapuštenih maloljetnika uzrasta od 9-16 godina, zavoda za preodgoj maloljetnika uzrasta od 16-18 godina, i otvaranje zavoda za preodgoj ženske omladine uzrasta 11-18 godina.

8.3. Preventivne aktivnosti i implementacija "Strategije protiv maloljetničkog prestupništva u Kantonu Sarajevo"

"Strateški cilj: Obezbijediti sprovođenje aktivnosti usmjerenih na promociju prevencije uz paralelno donošenje Programa prevencije maloljetničkog prestupništva za BiH, koji bi predstavljao okvir za rad na prevenciji na entitetskim, kantonalnim i općinskim nivoima.

1. Pokrenuti edukacione seminare, javne debate, okrugle stolove, stručne rasprave u okviru institucija krivičnog pravosuđa, te u krugovima socijalnih radnika, psihologa, pedagoga, prosvjetnih radnika, zdravstvenih radnika, a naročitu pažnju usmjeriti na učesce policije u svim aktivnostima koje su vezane za prevenciju maloljetničkog prestupništva.

2. Donijeti Program prevencije maloljetničkog prestupništva za BiH.

Program prevencije maloljetničkog prestupništva trebao bi predviđjeti:

- ovlaštenja i odgovornosti na državnom (praćenje i generalno usmjeravanje), entitetskim, kantonalnim (istraživanje, kreiranje, finansiranje, koordinacija i praćenje) i lokalnim nivoima (kreiranje, implementacija, finansiranje, istraživanje, obavješćavanje i praćenje);
- mehanizme koordinacije;
- dugoročno finansiranje preventivnih programa kroz lociranje budžeta, sa posebnim naglaskom na budžete općina/gradova;
- projekte i mjere koji sadrže aktivnosti, imajući u vidu sva tri nivoa prevencije (primarna, sekundarna i tercijarna);
- ulogu i odgovornost obrazovnog sistema, sistema socijalne zaštite, te sistema unutrašnjih poslova i javnog informisanja, kao ključnih faktora u prevenciji maloljetničkog prestupništva;
- načine na koje će se mišljenja djece i roditelja čuti, uvažiti i ugraditi u edukaciju osoblja koje radi sa djecom i mladima;
- permanentno obavješćavanje javnosti o poduzetim mjerama i rezultatima, ali i kontakt sa nadležnom komisijom za komunikacije.

3. Ne čekajući donošenje Programa prevencije, iz postojećih sredstava i sa postojećim ljudskim kapacitetima razvijati programe posebne prevencije u zajednici (lokalni nivo), vodeći računa da se radi o dugoročnim projektima koji:

- Imaju u fokusu djecu pod rizikom kao i rizične faktore kojima su ona izložena;
- Ublažavaju ili eliminišu faktore zaštite;
- Predviđaju bliske kontakte sa porodicom;
- Predviđaju konsultacije sa djecom kada se osmišljavaju aktivnosti,
- Su održivi duži vremenski period;
- Koriste postojeće institucije i organizacije, prije svega škole, centre za socijalni rad, policiju, centre za mentalno zdravlje, omladinske i sportske klubove i NVO kao partnere za sprovođenje konkretnih aktivnosti sa djecom;
- Koriste potencijal studenata fakulteta za socijalni rad, psihologiju i pedagogiju;
- Promovišu volonterizam;
- Moraju uključivati medije.

4. Interventno razvijati projekte za rad sa djecom ispod 14 godina (krivično neodgovorni), koja su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom, a koji bi se sprovodili u osnovnim školama u koordinaciji sa centrima za socijalni rad. Ovakvi dugoročni zacrtani projekti uključivali bi "djecu pod rizikom" gdje bi procjenu društveno-neprihvatljivog ponašanja i potrebe pomoći djetetu da se nosi sa rizičnim faktorima na zadovoljavajući način po djetetu i sredinu, donosili stručnjaci koji rade sa djecom. Potrebno bi bilo uključiti studente sa fakulteta, volontere i nevladine organizacije koje sprovode programe sa djecom. Lokalne vlasti bi obezbjeđivale sredstva za održive programe koji se naslanjaju na već postojeće institucije, uz mješoviti nadzor škola i centara za socijalni rad i vlasti na općinskom i kantonalnom nivou.
5. Unutar sistema obrazovanja potrebno je za učenike osnovnih i srednjih škola organizovati:
 - Preventivne aktivnosti,
 - Radionice nenasilnog rješavanja konflikata,
 - Pomoć u učenju kroz potvrđene održive modele gdje pomoć pružaju studenti fakulteta/nezaposleni kvalifikovani kadar uz nadzor škole i centara za socijalni rad u sklopu vaspitne mjere koja se sprovodi za mlađe počiniocce krivičnih djela,
 - Savjetodavni rad sa učenicima koji pokazuju probleme u učenju ili izbjegavaju nastavu,
 - Pomoć vršnjaka ('peer' edukatori) u savlađavanju školskih zadataka, ali i socijalizaciji,
 - Edukacija učenika o odgovornom roditeljstvu.
6. Unutar školskog programa, održati predavanja za učenike, njihove roditelje i nastavnike o pojmu krivične odgovornosti, osnovama krivičnog zakonodavstva, pravima i obavezama maloljetnika kada se nakon počinjenog krivičnog djela nađe u pravosudnom sistemu.
7. Razvijati programe koji su usmjereni na roditelje i koji podstiču učenje roditelja o njihovoj ulozi i obavezama u pogledu razvoja djece i brige o djeci.

8. Razvijati projekte podizanja informisanosti o štetnoj upotrebi droga, kao i projekte za pomoć u odvikavanju od droga i drugih psiho-aktivnih supstanci, za onu djecu i mlade koji su pod rizikom da dođu u sukob sa zakonom, kao i za one koji su došli u sukob sa zakonom sa kojima se radi u okviru sprovođenja mjera pojačanog nadzora u centrima za socijalni rad". (Akcioni plan za implementaciju "Strategije protiv maloljetničkog prestupništva za BiH u Kantonu Sarajevo")

Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2002-2010 kao jednu od sedam oblasti od posebne važnosti i kao prioritet za jačanje položaja djece u BiH identifikuje oblast „Djece u dodiru sa zakonom“. Akcioni plan poziva na edukaciju i specijalizaciju radnika organa unutrašnjih poslova, unapređenje praćenja pojave kršenja zakona i uspostavljanje jedinstvene baze podataka, podizanje svijesti najšire javnosti o problematici maloljetničkog prestupništva i najčešće neodvojivih fenomena nasilja i zloupotrebe narkotika (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice 2002).

Izvještaj Bosne i Hercegovine Evropskom odboru za sprečavanje torture i nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT). Nakon prve posjete odbora u 2003. godini i datih preporuka Odbora za poboljšanje uslova i tretmana u zatvorima, Ministarstva pravde u BiH izvještavaju Odbor o promjenama koje su izvršene u zatvorskim ustanovama po dobijenim preporukama, a koje se odnose i na maloljetne osuđenike, te u isto vrijeme potvrđuju da se maloljetni zatvorenici u sadašnjim uslovima ne mogu smjestiti u zasebni centar jer su zatvorski kapaciteti pretrpani⁷.

Promjene u krivičnom zakonodavstvu. Doneseni su Zakon o krivičnom postupku i Krivični zakon za BiH te usaglašeni entitetski zakoni o krivičnom postupku i krivični zakoni. Odredbe o maloljetnicima u zakonodavstvu Republike Srpske izmijenjene su u pravcu usklađivanja sa već ranije osavremenjenim odredbama o maloljetnicima u krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH. U oba entiteta sada postoje zakonom predviđeni mehanizmi preusmjeravanja ka alternativnim modelima rada u odnosu na formalni krivični proces, a u zakonodavstvu RS nove su i odredbe koje se tiču zaštite privatnosti maloljetnika, hitnosti postupka i obaveznog branioca.

⁷ Kao što je to slučaj sa KPZ Zenica.

Kada je riječ o pravosuđu bitno je kazati da reforma pravosuđa nije dovela do specijalizacije sudija koji bi se isključivo bavili maloljetnicima, imenovanje sudija i tužilaca od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća ima za cilj povećanje i održavanje kvaliteta rada pravosudnog osoblja, pa tako i sudija koji veći dio svog posla obavljaju na slučajevima djece u sukobu sa zakonom. Centri za edukaciju sudija i tužilaca imaju u svojim planovima rada edukativne aktivnosti fokusirane na problem maloljetnika.

Kada govorimo o zatvorima za maloljetnike reforma zatvorskog sistema obuhvata i pitanja osoba koje su dobile kazne maloljetničkog zatvora.

8.4. Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom 2014-2016

Akcioni plan sadrži prijedloge aktivnosti koje će u toku 2014. - 2016. godine provoditi vladin i nevladin sektor, a koji svakodnevno kroz svoj rad ostvaruju kontakte sa maloljetnim prestupnicima, žrtvama, svjedocima i/ili drugim maloljetnim licima.

Akcioni plan se u toku implementacije može dopunjavati i korigovati u skladu sa realnim stanjem i potrebama na terenu.

Akcionim planom su određeni ciljevi za ministarstava, institucije, ustanove i organizacije civilnog društva koji su odgovorni za njihovu realizaciju kroz konkretne mjere i aktivnosti. Planirano je da se navedene aktivnosti realizuju za period dvije godine (2014 - 2016.) .

Ciljevi akcionog plana su:

Opći ciljevi

- Preveniranje poremećaja u ponašanju maloljetnika, sprečavanje maloljetničkog prestupništva, kriminaliteta koji čine maloljetna lica i kriminaliteta nad maloljetnim licima.
- Održavanje i stvaranje sigurnosnog okruženja u Kantonu Sarajevo. Realizacijom Akcionog plana očekuje se poboljšanje načina kontrole ponašanja maloljetnika u sukobu sa zakonom i određeni stepen smanjenja maloljetničkog prestupništva i općeg kriminaliteta koji čine maloljetnici i kriminaliteta nad maloljetnim licima.

Posebni ciljevi

- Formirati Tim koji će koordinirati aktivnosti nadležnih ministarstava (isti će koordinirati aktivnosti unutar svojih ustanova i institucija)
- Efikasniji stepen zaštite žrtava maloljetničkog prestupništva i kriminaliteta od strane nadležnih ministarstava, institucija i ustanova, efikasniji stepen zaštite maloljetnika kao žrtve, efikasniji stepen zaštite maloljetnika svjedoka od strane nadležnih ministarstava, institucija i ustanova.
- Predložene aktivnosti realizovati na temelju iskustava svakodnevnih poslova i zadataka ministarstava, ustanova i institucija i podrazumijevaju aktivnosti izvan onih zadataka i svakodnevnih poslova koji su obavezujući i propisani zakonima po kojima iste.
- Jedan od ciljeva implementacije Akcionog plana, je stvaranje pretpostavki za pristupanje aktivnostima za izradu Strategije za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom u Kantonu Sarajevo za period od pet godina.

Rok implementacije Strategije za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom u Kantonu Sarajevo 2015 -2020. godine.

Posebnu pažnju je potrebno posvetiti aktivnostima MUP-a KS koje su predviđene Akcionim planom, a to su:

Organizovanje stručnog usavršavanja i osposobljavanja službenika MUP-a KS za rad na maloljetničkom prestupništvu;

- Vođenje intervjua - edukacija službenih lica
- Senzibilizacija i obuka svih policijskih službenika na pojavnost maloljetničkog prestupništva i kriminaliteta.

Medijske kampanje

- Ciljevi za gore navedeno su veći stepen obučenosti, tačnije da se policijski službenici osposobe da prilikom redovnog obavljanja službe ciljano prikupljaju informacije vezano za maloljetnike, kao i upoznavanje javnosti sa aktivnostima.

Provjera prisutnosti narkotičkih sredstava službeni policijski psi (ad hoc kontrole) (posjete-kontrole će biti planirane u dogovoru sa direktorima ustanova, u osnovnim i srednjim

školama, mjestima većeg okupljanja mladih, npr. tokom organizovanja različitih edukativnih sadržaja, predavanja, sl.)

- Cilj navedene aktivnosti je povećan stepen otkrivanja narkotičkih sredstava.

Uvođenje metal detektora u školama i mjestima javnog okupljanja maloljetnika.

- Cilj navedene aktivnosti je smanjenje nošenja oružja i sredstava za povrjeđivanje, prema prioritetima početi aktivnosti u svim općinama KS, preko Savjeta sigurnosti.

Treći dio

9. Policija u zajednici

9.1. Tradicionalni policijski model

Ovaj model kao prioritete u radu postavlja sprječavanje i otkrivanje kažnjivih djela, privođenje počinitelja nadležnim tijelima, održavanje javnog reda i mira, osiguranje osoba, prostora i objekata te nadzor i upravljanje cestovnim saobraćajem. Model se u svakodnevnom policijskom radu provodi uz manje izmjene i dopune posljednjih tridesetak godina, a osnovne karakteristike su mu stalno operativno pokrivanje područja policijske stanice u redovnom smjenskom sistemu 0–24 sata s policijom u uniformi, uz što bržu reakciju intervencijom policajca ili policijske patrole na incidentnu situaciju (događaj ili kazneno djelo), dok se preventivnom ulogom uglavnom smatra sama prisutnost policije na terenu.

U segmentu kriminalističke policije težište je djelatnosti na provođenju kriminalističkih i operativnih obrada već počinjenih kaznenih djela i privođenju počinitelja kaznenih djela nadležnim tijelima, pri čemu je dominantan reaktivni pristup u radu, odnosno većina mjera i djelatnosti poduzima se nakon počinjenog kaznenog djela. Ukratko, taj model prioritarno naglašava represivni karakter i kontrolnu ulogu policije u društvu (Reiss, 1997: 232).

Policija na određen način u društvu ima ulogu "vatrogasca", reagira tek ako se i kad se nešto dogodi i to u pravilu hitnim mjerama usmjerenim na saniranje posljedice događaja ili kaznenog djela, dok se premalo usmjerava na uzroke koji pogoduju ili uslovljavaju činjenja kaznenih djela ili događaja koji zahtijevaju intervenciju policije. Pri takvom djelovanju u pokušaju suzbijanja određenih pojava oblika kaznenih djela (npr. krađa vozila, provalnih krađa, upotreba opojnih droga i dr.) ili drugih delikata (npr. saobraćajnih) policija djeluje "preširoko", primjenjujući ovlasti kojima se zadire u ljudska prava građana (legitimisanja, kontrolni pregledi vozila i osoba, pozivanja na obavijesne razgovore u službene prostorije, racije, blokade i dr.) iako je poznato kako nosioci različitih oblika protivpravnog i asocijalnog ponašanja u pravilu čine samo tri do četiri posto u određenoj populaciji. Takvim se djelovanjem u javnosti stvara utisak represivnosti i izaziva nelagoda kod relativno većeg broja građana.

Kao problem pojavljuje se nedostatna saradnja policije i drugih tijela i ustanova odgovornih za sigurnost i javni red na određenom području, tako da policija djeluje izolirano ili u latentnom konfliktnom odnosu s drugim tijelima, ne koristeći pritom velike potencijale koje ta tijela imaju. Problem predstavlja mjerljivost uspješnosti i prezentacija rezultata rada koja je uglavnom statistička iz vlastite produkcije, no pouzdanost i upotrebljivost takvih statističkih podataka za ocjenjivanje stanja sigurnosti i donošenje ocjene uspješnosti rada policije vrlo su upitni. Istovremeno, istraživanja provedena u SR Njemačkoj, Velikoj Britaniji i SAD-u u proteklih dvadesetak godina, odbacuju tezu da brzina intervencije (reakcije na događaj), provedene kriminalističke obrade i stepen naknadnog otkrivanja mogu znatnije smanjiti kriminalitet, odnosno povećati opšte stanje sigurnosti u društvenoj zajednici.

Neovisno o tome, policija se predstavlja kao "borac protiv kriminaliteta". Takav mentalni sklop "usađuje" novim naraštajima policijskih službenika, pri čemu zanemaruje saradnju s drugim nadležnim tijelima (državna odvjetništva, sudovi, inspekcijske službe, prosvjetne, zdravstvene i socijalne službe), a takav imidž parcijalnim i populističkim predstavljanjem u medijima uglavnom prihvata i javnost (Reiss, 1997: 233).

U javnosti se kao posljedica takvog načina rada stvara percepcija kako je isključivo policija odgovorna "boriti se" protiv kriminaliteta, a samim tim i jedina odgovorna za stanje sigurnosti i stanje-kretanje kriminaliteta. Tako je postala "dežurni krivac" za sve probleme u društvu vezane za kriminalitet iako na sve takve probleme ne može efektno djelovati.

Kao problem pojavljuje se i činjenica kako u praksi većina policijskih službenika ne vjeruje u imidž "borca protiv kriminaliteta", jer radeći više godina svoj posao uviđaju da najveći dio radnog vremena provode pružajući građanima širok spektar usluga: daju informacije o lokaciji pojedinih objekata, ulica ili trgova, odgovaraju na pitanja, savjetuju i komuniciraju s velikim brojem građana, osiguravaju mjesta događaja, pružaju ili organiziraju pružanje pomoći unesrećenima, pružaju različite oblike intervencija ili asistencija, ophode terenom, uočavaju probleme i o tome izvještavaju nadležne, a tek jednom (ili nikad) u prosječnoj policijskoj karijeri koriste najteža sredstva prisile (vatreno oružje).

U percepciji policijskog rada, posebno u urbanim sredinama, građani sve više i češće u policajcu traže prijatelja i pomagača od kojeg očekuju rješavanje svakodnevnih problema s kojima se susreću: problem parkiranja i zaštite mjesta za invalide, vandalizma, uništavanja zajedničke imovine, grafita, buke, radnog vremena ugostiteljskih objekata, poremećaja u ponašanju, prekršaja skitnje, prosjačenja i prostitucije, točenja pića djeci i maloljetnicima ...

Policijski službenici suočavaju se s pitanjem je li i u kojoj mjeri obavljati takve poslove koji su tradicionalno smatrani sporednima u odnosu na tradicionalnu listu prioriteta policijskog djelovanja. Uz to, pojavljuju se i frustracije jer policijski službenici ne mogu sami rješavati čitav spektar ovih "drugorazrednih" problema bez dobre saradnje s nadležnim službama i institucijama u zajednici, koja u praksi uglavnom izostaje, zbog čega oni izbjegavaju takve poslove (Chalom, 1994: 306)

Zbog tradicionalnog načina rada, policijski službenici svakodnevno u kontaktu s građanima doživljavaju konfliktne situacije ili se "proglašavaju" nenadležnim za mnoga pitanja, što kod građana stvara utisak neefikasnosti policije u užem smislu, a pravne države u širem smislu. Kao posljedica opisane organizacije i načina rada tradicionalna policijska organizacija ima relativno nizak stepen prihvatanja u javnosti iako se najčešće deklarirše kao "narodna" policija ili kao "javna služba". Dostupna istraživanja zapadnoevropskih zemalja pokazuju kako je u različitim zemljama čak 75% građana bilo nezadovoljno takvim modelom policije. Istovremeno je relativno mali broj policijskih službenika bio zadovoljan policijskom organizacijom u kojoj radi (Cajner Mraović, 2001: 102).

9.2. Definicija pojma policija u zajednici

Robert Trojanowicz i Boonnie Bucqueroux (1990) dali su prvu temeljniju definiciju policije u zajednici: "Policija u zajednici je nova filozofija policijskog djelovanja utemeljena na ideji da policijski službenici i građani rade zajedno te da na različite kreativne načine rješavaju aktuelne probleme na nivou lokalne zajednice koji su vezani uz kriminal, strah od kriminala te različite oblike društvenih poremećaja. Radi se o filozofiji koja u svojoj osnovi ima vjerovanje da postizanje tih ciljeva zahtijeva od policije razvitak novih kvalitetnih odnosa s građanima koji poštuju zakone u sklopu kojih će onda ti isti građani dobiti priliku da definiraju prioritete te da se uključe u različite djelatnosti u svrhu unapređenja ukupne kvalitete života na području gdje stanuju. Dakle, policija u zajednici pomiče fokus policijskog djelovanja s reagiranja na dojava građana na rješavanje problema." (Trojanowicz, Bucqueroux, 1990:5)

Tabela 4. Usporedba tradicionalnoga policijskog modela i modela policije u zajednici

Pitanje	Tradicionalni policijski model	Policija u zajednici
Šta je policija?	Vladina institucija primarno odgovorna za provođenje zakona.	Policija je javnost i javnost je policija; Policijski službenici plaćeni su kako bi čitavo vrijeme pazili na sigurnost svih građana.
Koji je odnos između policije i ostalih društvenih službi?	Prioriteti različitih društvenih službi obično su u konfliktu.	Policija je samo jedna od mnogih društvenih službi i institucija koje su odgovorne za unapređenje kvalitete života.
Koja je uloga policije?	Fokusiranje na otkrivanje i rješavanje kaznenih djela.	Otkrivanje i rješavanje različitih vrsta problema.
Kako se mjeri efikasnost policije?	Brojem otkrivenih i riješenih kaznenih djela.	Odsutnošću ozbiljnih poremećaja i kriminala, osjećajem sigurnosti kod građana, te ukupnom kvalitetom života u zajednici.
Koji su najveći prioriteti?	Teška kaznena djela, kaznena djela s velikom materijalnom štetom i kaznena djela s elementima nasilja.	Bilo kakvi problemi koji uzrokuju veliku zabrinutost i strah kod građana, te ometaju njihove svakodnevne aktivnosti.
Čime se tačno policija bavi?	Incidentima.	Problemima i brigama građana.
Šta određuje efikasnost policije?	Brzina reagiranja na incident.	Suradnja s građanima.
Šta je policijski profesionalizam?	Brza i efikasna reakcija na ozbiljni kriminal.	Bliskost građanima i lokalnoj zajednici.
Koja vrsta informacija je policiji najvažnija?	Informacije o određenim kaznenim djelima.	Informacije o različitim kriminogenim pojedincima, skupinama i situacijama.
Koja je uloga policijskog rukovodstva?	Definirati pravila postupanja, te izdavati naloge i direktive.	Baviti se organizacijskim - vrijednostima i generalnom strategijom policije.
Koja je uloga odjela za odnose s javnošću?	Informirati javnost o glavnim kriminalnim događajima, a da se time ne zamaraju policijski službenici na terenu.	Koordinacija vitalnih kanala komunikacije između policije i građana, ali i unutar struktura policije.
Kako policija cijeni procesuiranje počinitelja kaznenih djela?	Kao važan cilj – sve ostalo je neuspjeh.	Kao jedno od mnogobrojnih sredstava za postizanje cilja, a cilj je sigurnost društvene zajednice.

Izvor: (Sparrow, 1998: 9).

Policiju u zajednici možemo definisati i na način koji odražava njezine temeljne aspekte. U tom slučaju policija u zajednici je filozofija policijske službe koja je usmjerena na građane kao korisnike usluga, čija je svrha djelovanja poboljšati svoju efikasnost i pouzdanost tako da se usredotoči na rješavanje problema na nivou lokalne zajednice.

Tradicionalni policijski model i model policije u zajednici različito odgovaraju na ista suštinska pitanja vezana uz ulogu policije u društvu i način njenog ostvarenja. Policija u zajednici ne samo da prepoznaje, nego i praktično uvažava potrebu policije za suradnjom s građanima. U sklopu tradicionalnog stila policijskog funkcionisanja komunikacija između policije i građana ograničena je na incidentne i kriminalne situacije. To znači da se građani obraćaju policiji isključivo kad trebaju pomoć, a policija kontaktira građane kad treba od njih određene obavijesti. Policija u zajednici pruža znatno šire mogućnosti komuniciranja policijskih službenika i građana jer predviđa svakodnevne kontakte policijskih službenika i građana, njihovo međusobno upoznavanje i uspostavu povjerenja. Na prethodno opisani način ostvaruju se još dvije značajke po kojima se policija u zajednici razlikuje od tradicionalne policije, a to je efikasnost u rješavanju tekućih problema te naglasak na prevenciji kriminaliteta (Masterson, 1990: 10).

9.3. Osnovne dimenzije

Iako policija u zajednici može imati različite načine i oblike implementacije, čini se da ipak postoji zajednička i uobičajena struktura ovog modela, a čine je četiri dimenzije implementacije: filozofska, organizacijska, strateška i programska dimenzija.

Sve četiri dimenzije moraju postojati za potpunu implementaciju policije u zajednici. U protivnom se radi o neautentičnom modelu i njegovoj implementaciji u pravom smislu riječi i o improvizaciji koja će prije ili kasnije završiti neuspjehom jer neće moći funkcionisati u praksi. Tradicionalni policijski model polazi od pretpostavke kako je u društvu osnovna zadaća policije održavanje određenog reda i poretka te otkrivanje i rješavanje kaznenih djela.

Posljedica takve pretpostavke je birokratska organizacija usmjerena na provedbu zakona. Za takvu organizaciju od krajnjeg ishoda i kvalitete policijskog djelovanja mnogo su važniji kvantificirani rezultati policijskih postupanja kao što su broj hapšenja i otkrivenih kaznenih djela, broj razriješenih kaznenih djela, porast i smanjenje broja kaznenih djela, broj

provedenih različitih policijskih mjera (legitimisanja, racije, zasjede i slično) te brzina reakcije na dojavu. Ovakva filozofija prevodi se u reaktivnu policijsku snagu koja ima vrlo malo veze sa svakodnevnim problemima ljudi na određenom području. U konačnici, takva se policija udaljava od građana kojima bi trebala biti na usluzi.

Kad nedjelotvornost tako postavljenog tradicionalnog sustava dosegne kritičnu tačku, policijski rukovoditelji počinju tražiti novu filozofiju i nove načine provedbe policijskih zadaća. Na nivou filozofije, policija u zajednici sastoji se od određenih elemenata utemeljenih na zajednici po čemu se ona razlikuje od tradicionalnog policijskog modela, koji uvažava isključivoj policijsku profesiju i ne obraća dovoljnu pažnju na društveni kontekst u kojem se ta profesija obavlja (Ortmeier, 1999: 124).

U oblikovanju kompetentnog radnog tima vrlo je bitno uključiti motivirane i fleksibilne pojedince koji su sposobni raditi timski, koji su poštteni, povjerljivi, te sposobni i voljni suočavati se s različitim teškoćama na terenu. Poželjno je da tim čine osobe koje su voljne uspostavljati različite veze i odnose u svojem okruženju, koje su sklone promjenama i u stanju su evaluirati vlastitu efikasnost i efikasnost čitavog tima.

Kako bi opisani profili policijskih službenika i njihovih rukovoditelja mogli funkcionirati u svakodnevnoj policijskoj praksi, prijeko su potrebne promjene na razini organizacijske strukture i kulture policije. Ovdje se primarno misli na decentralizaciju i debirokratizaciju službe te uspostavu mehanizama dobre i otvorene komunikacije, povratnog izvještavanja i horizontalnog rukovođenja. Policija mora razviti strategije s pomoću kojih će implementirati filozofiju policije u zajednici u konkretnoj policijskoj praksi. Najmanje su tri strateške dimenzije, koje su vodič i okvir za operativno planiranje implementacije modela policije u zajednici (Cajner Mraović, 2001: 107).

Filozofija i strategije policije u zajednici moraju biti operacionalizirani u sklopu konkretnih taktika i programa. U najvećem dijelu policija u zajednici se operacionalizira promjenom policijske djelatnosti, rješavanjem problema, i uključenjem društvene zajednice. To zapravo znači da policijsko djelovanje više ne smije biti samo sebi svrhom, već mora biti dio ukupnog servisa i usluge građanima. Kontakt–policajci stoga neće postupati na temelju radnih naloga i neće biti opterećeni brojem određenih mjera i radnji koje moraju poduzeti, već će biti usmjereni na otkrivanje problema na svom području djelovanja te na uspostavi suradnje s građanima kako bi omogućili rješavanje tih problema. Time će se dokinuti praksa besmislenih legitimiranja i sličnih policijskih postupanja, a umjesto toga, policijski službenici će imati

priliku razviti različite metode efikasnog suočavanja s problemima na svom području djelovanja. U ovom novom konceptu policijskog djelovanja nije svrha prikazati građanima kako policija radi, nego je svrha uočiti i riješiti probleme te na taj način pridonijeti prevenciji kriminala i podizanju razine ukupne kvalitete života na određenom području (Reiss, 1997: 236).

9.4. Fokusiranje na probleme u lokalnoj zajednici kao suština policijskog posla

Javnost od policije očekuje izlaženje na kraj s toliko različitih problema: seksualno iskorištavanje djece, zloupotreba droga, razbojnički napadi ili uništavanje privatne i državne imovine. Ta ista javnost očekuje od policije rješavanje problema kao što su tučnjave u ugostiteljskim objektima, nasilje u porodici, bježanje djece od kuće, buka, remećenje javnog reda i mira, okupljanje maloljetnika pred zgradama, incidenti prouzročeni od strane beskućnika, mentalno bolesnih ili alkoholiziranih lica. Ovo su primjeri samo nekih stvarnih problema, odnosno skupina incidenata koji se redovito postavljaju pred policijske službenike kao njihove zadaće i čine sastavni dio njihovog svakodnevnog posla.

S obzirom na to da se policiju promatra kao "produženu ruku" pravde te se smatra da je ona tu zato da bi rješavala sve nepoželjne aspekte i oblike života u zajednici, građani su skloni definirati stvarne probleme kao policijske probleme. Međutim, bilo bi mnogo preciznije ako bi se ti problemi definisali kao društveni problemi odnosno kao problemi društvene ili, preciznije rečeno, lokalne zajednice. Naglasak na društvenoj zajednici nosi dvije ključne implikacije. Prvo, to razumijeva da društvena zajednica sama definira probleme koji bi trebali biti predmet bavljenja policije, što je puno bolje od tendencije policije da sama definira probleme koji zaslužuju njenu pozornost u konkretnoj društvenoj zajednici. Kao drugo, navedeni pristup uključuje dostizanje razumijevanja svih dimenzija problema u čitavoj zajednici. Naime, ono što policija vidi vrlo često je samo dio ukupnosti nekog konkretnog problema (Edwards, 2000: 56).

Tako se, na primjer u jednoj inostranoj studiji o alkoholiziranim vozačima pokazalo korisnim konsultirati državne advokate, suce, psihologe i psihijatre koji se bave tretmanom alkoholne ovisnosti, osiguravajuća društva, ugostitelje, zakonodavce, žrtve alkoholiziranih učesnika u saobraćaju, preživjele rođake ili prijatelje poginulih žrtvi zbog alkoholiziranih sudionika u

prometu, ljekare, medicinske sestre, instruktore u autoškolama te stručnjake za unapređenje cestovnog saobraćaja. Slika o alkoholiziranim vozačima koja je proizašla iz takve studije radikalno je drukčija od one koju bi bilo moguće dobiti fokusiranjem isključivo na uhićenje i procesuiranje takvih osoba. Naime, jedno je baviti se pojavnošću problema, a drugo njegovom etiologijom odnosno suštinom.

Tipično je kada policija govori o problemima u svom djelovanju, govori zapravo o problemima svoje unutarnje organizacijske strukture, na primjer, manjak odgovarajućeg stručnog osoblja, slabe mogućnosti napredovanja policijskih službenika, skromna i nefunkcionalna materijalna oprema, nizak moral ili, ako se uopće uspije otrgnuti od tih unutarnjih problema najdalje do čega se dolazi izvan toga jesu frustracije izazvane procesuiranjem osumnjičenih počinitelja kaznenih djela. Čak i kada su policijski službenici upućeni u značenje pojma "stvarnih problema" te kad se od njih traži da se fokusiraju na takve probleme, pokaže se da su toliko kondicionirani razmišljanjem u terminima organizacijskih teškoća pa se često događa da s tih stvarnih problema "kliznu" ponovno u strukturu svoje organizacije. Upravo zato je fokusiranje na stvarne, odnosno na društvene probleme s kojima se policija mora suočavati vrlo radikalan korak i puno važniji nego što bi se to u početku moglo činiti. Naime, da bi poduzela takav korak, od policije se zahtijeva da se odmakne od vlastitih organizacijskih problema te da fokus svoje brige raširi na one probleme koji opravdavaju postojanje policije u društvu.

Gledano na ovaj način "problem" postaje središnji objekt policijskog posla. Ovakav je pristup koristan i konstantni podsjetnik osnovne premise, a to je da policijski posao obuhvaća znatno više od otkrivanja i rješavanja kaznenih djela. Opis policijskog posla kao rješavanja problema je znatno ispravnija definicija funkcije policije u društvu (Cajner Mraović, 2001: 110).

9.5. Efikasnost kao krajnji cilj

Kada neko postavi pitanje je li policija "efikasna", prva pomisao koja se pojavljuje je još jedno pitanje "efikasna u čemu?" Ispravna uloga policije u društvu vrlo je popularna tema o kojoj se već godinama raspravlja pri čemu jedino sumnje gotovo da i nema oko tvrdnje da je kontrola kriminaliteta najvažnija zadaća policije u okviru njenog tradicionalnog modela funkcionisanja. Ostale ključne funkcije policije obuhvaćaju pružanje različitih usluga hitne

naravi, održavanje reda i mira na ulicama i ostalim javnim mjestima te pružanje širokog spektra različitih usluga građanima koje nemaju karakter hitnog uredovanja ili hitne pomoći. Potreba za uzdizanjem iznad razine pojedinačnog incidenta te početak usmjeravanja pažnje na probleme koji se nalaze u pozadini tih incidenata dovodi policiju direktno do pitanja efikasnosti u rješavanju tih problema. Upravo nedostatak promjena na nivo efikasnosti bio je izvorom znatnih frustracija kod mnogih prethodnih reformi policije. Naime, te reforme bile su ograničene isključivo na nivo organizacijske strukture policije te je bilo vrlo teško procijeniti njihov utjecaj, ukoliko ga je uopšte i bilo, na rješavanje konkretnih i stvarnih problema u zajednici. Upravo se zato i događalo da usprkos velikim naporima koje je pojedina policijska organizacija poduzela u pravcu pozitivnih promjena nije bilo pozitivnog odjeka kod građana, jer oni uopšte nisu mogli sagledati vrijednost tih promjena u smislu kvalitete svakodnevnog funkcionisanja policije kao službe na usluzi građanima i društvenoj zajednici (Ortmeier, 1999: 129).

Intenzivirani naponi fokusiranja na efikasnost policije potiču vrlo složena pitanja oko značenja tog pojma kad je riječ o policijskom postupanju. Drugim riječima, postavlja se pitanje značenja efikasnosti u kontekstu policijskog rješavanja problema koji egzistiraju u određenoj zajednici. Posebno je osjetljivo pitanje kriterija te efikasnosti, s obzirom na to da probleme, s kojima se policija suočava i koje je dužna rješavati, nije moguće eliminirati, odnosno ne mogu se do kraja i zauvijek riješiti. Mjeriti policijsku efikasnost u terminima eliminacije problema značilo bi polaziti od pretpostavke kako je moguće sasvim eliminirati kriminalitet i druga devijantna ponašanja. Naravno, neke od problema s kojima se policija suočava u zajednici moguće je riješiti i na takav način, no isto tako je realno očekivati da će ti problemi vrlo brzo biti zamijenjeni nekim novima i možda težima.

Imajući u vidu koncept policije usmjerene na rješavanje problema, moguće je definirati pet različitih nivoa utjecaja policije na određeni problem:

- Potpuna eliminacija problema.
- Redukcija broja incidenata koje problem kreira.
- Redukcija ozbiljnosti odnosno štetnosti posljedica incidenata koje problem kreira.
- Kreiranje metoda za bolje suočavanje s incidentima.
- Micanje problema iz fokusa policijskog postupanja.

Odmah treba reći kako je ovaj peti ishod nezadovoljavajući sve dok se ne ukaže neka druga institucija ili služba koja doista može efikasnije rješavati određeni problem nego li je to bilo moguće od strane policije (Chalom, 1994: 311).

Samo je neke probleme moguće do kraja eliminirati. Ukoliko policija u tome uspije, to znatno pridonosi njenom statusu u društvenoj zajednici i pozitivnoj interakciji između te društvene zajednice i njene policije. Međutim, za veći dio policijskog posla mnogo je realniji cilj redukcija broja incidenata koje problem kreira te redukcija štetnih posljedica tih incidenata. Naime, ukoliko se nema u vidu realitet problema pa tako niti realitet ciljeva policijskog postupanja, može u društvenoj zajednici nastupiti razočaranje u odnosu na policiju, što nužno stvara atmosferu nepovjerenja i nespremnosti za saradnju između policije i građana. I za policajce i za građane mnogo je korisnije policijsku ulogu u zajednici definisati ne idealistički kao u kriminalističkim filmovima nego realno, a to znači odrediti policijski posao kao suočavanje s devijacijama u društvu i držanje tih devijacija pod nadzorom. Naravno, istovremeno to ne znači da se policija treba ograničiti samo na površinske intervencije u odnosu na određene probleme ili incidente, već ovakav pristup razumijeva proaktivnost policije i njeno djelovanje u odnosu na problem, a ne samo u odnosu na incident. Iz svih navedenih razloga poželjno je veći dio ocjene efikasnosti i uspješnosti rada policije prepustiti građanima sukladno načelu uspjeh policije ovisi o odobravanju javnosti (Cajner Mraović, 2001: 112).

Četvrti dio

10. Strategija za rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini

Strategija za rad policije u zajednici (RPZ) igra važnu ulogu u poboljšanju prava i sloboda svih građana Bosne i Hercegovine (BiH), osiguravanju jednakog pristupa pravdi, poboljšanju standarda javne uprave, unapređenju operativne efektivnosti policijskih agencija u BiH te igra važnu ulogu u ispunjavanju kriterija za pristup naše zemlje Evropskoj uniji.

Strategija za rad policije u zajednici smještena je direktno u okvire reforme policijskog sistema koja se trenutno odvija u BiH. Jedna od ustanovljenih reformskih inicijativa uključuje uspostavu depolitiziranih, nepristranih i odgovornih policijskih agencija koje su posvećene principima rada policije u zajednici. Ima za cilj da pomogne policijskim agencijama da kroz primjenu metoda rada policije u zajednici osiguraju stvaranje čvršćih veza sa zajednicom, te unaprijede ambijent međusobnog povjerenja.

Strategija predstavlja RPZ kao organizacijsku filozofiju zasnovanu na partnerstvu između policije i zajednice. Zasnovana je na pretpostavci da policija i zajednica rade zajedno na prepoznavanju i pronalasku rješenja za probleme koji opterećuju zajednicu - kao što su različiti oblici kriminala i devijantnih pojava - te smanjenju straha od istih, to jest stvaranju ambijenta u kom će se svi pripadnici zajednice osjećati sigurnije. Strategija polazi od činjenice da policijske agencije ne mogu riješiti sve probleme zajednice; koncentriše se na osnovnu policijsku obavezu zaštite života i imovine, prevenciju, istraživanje i suzbijanje različitih oblika kriminalnog djelovanja, s ciljem poboljšanja sveukupne kvalitete života u zajednici u saradnji sa drugim agencijama. Ovakva filozofija se temelji na principima partnerstva, osposobljavanja, rješavanja problema, odgovornosti, prevencije, transparentnosti, orijentisanosti ka uslugama i upravljanja projektima.

Strategija usvaja najbolju praksu i propise evropskih zemalja koji su isprobani i prilagođeni društvenopolitičkom kontekstu BiH. Provedba ove strategije pomoći će nadležnim policijskim agencijama da prikažu napredak koji je ostvaren spram cilja policijske reforme, to jest poboljšanja i promovisanja demokratskog rada policije utemeljenog na pružanju usluga. Učinkovita primjena ove strategije pomoći će rješavanju osnovnih sigurnosnih pitanja sa kojima se policija u BiH danas suočava.

Usvajanje filozofije RPZ-a u policijskim agencijama u BiH ima za cilj da poveća sigurnost i osjećaj sigurnosti građana ove zemlje. Ova Strategija se temelji na četiri ključne komponente rada policije u zajednici: lokalni pristup u radu policije; preventivni pristup u radu policije; ciljani pristup u radu policije; partnerski pristup u radu policije.

Različiti aspekti RPZ-a provedeni su na terenu prije izrade strategije kroz aktivnosti lokalnih policijskih snaga, u saradnji sa različitim međunarodnim akterima (IPTF, EUPM, DFID, SDC, itd.) koji su radili ili još uvijek rade u BiH. Kao rezultat ovih inicijativa postavljene su osnove rada policije u zajednici u zemlji i osigurano je prihvaćanje ove filozofije. Međutim, postalo je jasno da postoji potreba da se ovom procesu pristupi na koordinisan i sveobuhvatan način na cijelom teritoriju BiH, što predstavlja i glavni razlog zbog kojeg je Strategija razvijena.

Strategija polazi od svoje osnovne misije i četiri strateška cilja koji su definisani u skladu sa osnovnim principima i postulatima rada policije u zajednici. Svaki od strateških ciljeva je dalje razvijen u strateške programe, aktivnosti i parametre za provođenje rada policije u zajednici. U završnom dijelu Strategije predstavljen je plan provođenja koji sadrži vremenske okvire za realizaciju pojedinih aktivnosti. Strateški i operativni okvir će pomoći svakom od tijela u različitim policijskim agencijama da lakše provede ciljeve Strategije, uz uvažavanje okolnosti koje su prisutne u pojedinim dijelovima BiH.

Strategija može omogućiti stranim i domaćim donatorima da izaberu oblast u kojoj bi željeli i mogli pružiti podršku provođenju rada policije u zajednici, što će doprinijeti ostvarivanju standardizovanog pristupa i rada u ovoj oblasti.

10.1. Svrha Strategije za rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini

Svrha Strategije je poboljšati sigurnost i osjećaj sigurnosti građana BiH putem uvođenja novih metoda rada policije. Rad policije u zajednici je široko prihvaćen metod djelovanja u većini demokratskih društava i obećava značajna poboljšanja u radu policije u BiH. Uspjeh rada policije u zajednici zasnovan je na izgradnji bliskih, uzajamno korisnih veza između pripadnika policije i zajednice.

Da bi razvila partnerstvo sa zajednicom policija mora: unaprijediti odnose sa zajednicom, uključiti zajednicu radi iznalaženja boljih metoda kontrole i prevencije kriminala i drugih devijantnih pojava i udružiti svoje resurse sa resursima zajednice radi rješavanja onih problema koji izazivaju najveću zabrinutost u zajednici. Težnja za stvaranjem boljeg partnerstva sa zajednicom prepoznaje da rad sa zajednicom pomaže razvijanju povjerenja između policije i zajednice što zauzvrat omogućava policiji da poboljša svoj rad.

Rješavanje problema podrazumijeva proces putem kojeg se identifikuju specifični problemi zajednice i razvijaju najprikladnija rješenja za njih. Na taj način, rješavanje problema u kontekstu rada policije u zajednici podrazumijeva više od prostog sprečavanja i suzbijanja kriminala. Potrebno je uraditi duboku analizu problema koja će se temeljiti na informacijama i idejama koje dolaze iz zajednice, u partnerstvu sa policijom. Kao rezultat ovog partnerskog pristupa dobivamo kreativna i inovativna rješenja koja pripadaju zajednici u kojoj se provode i koja su prilagođena lokalnim okolnostima. Kao ishod ovog procesa imamo sigurnije zajednice, te bolji odnos između policije i građana.

Uvođenje metoda rada policije u zajednici predstavlja značajnu promjenu s obzirom na način rada koji danas primjenjuje policija u BiH. Rad policije u zajednici ne implicira da policija gubi svoja ovlaštenja ili da njen primarni zadatak očuvanja reda i zakona postaje sporedan. Policajci koji rade na suzbijanju kriminala i istraživanju krivičnih djela po principima rada policije u zajednici imaju iste odgovornosti kao i njihovi prethodnici. Rad policije u zajednici pomaže da se posao uradi učinkovitije. Prihvatanje kulture rada policije u zajednici zahtijeva značajane promjene u svim segmentima policijske organizacije. Cijela organizacija, od višeg rukovodnog kadra do operativaca na terenu, mora raditi na revitalizaciji koncepta saradnje sa članovima zajednice radi promovisanja i postizanja bolje sigurnosti.

Izgradnja povjerenja između policije i zajednice je dug proces, ali će bosansko-hercegovačko društvo na kraju, kao nagradu, imati bolje rezultate u pogledu suzbijanja i prevencije kriminala i drugih devijantnih pojava, te na taj način izgraditi sigurniju zajednicu za građane BiH.

10.2. Misija i ključne komponente Strategije za rad policije u zajednici u BiH

Definicija misije Strategije za rad policije u zajednici glasi: Policija u BiH, u cilju poboljšanja kvaliteta života i stvaranja sigurnijeg društva u kojem će se svaki građanin osjećati sigurnim, preuzima kao osnovnu misiju djelovanje na profesionalnim principima i standardima, uz opredjeljenje zasnovano na saradnji sa svim segmentima zajednice, kroz proaktivan i transparentan rad.

Namjera iza ovakve definicije misije je da se Strategija koncentrira na poboljšanje prava i sloboda svih građana BiH, unapređenje jednakog pristupa pravdi, poboljšanje standarda javne uprave, poboljšanje operativne efektivnosti policijskih agencija i poboljšanje objektivne sigurnosne situacije u BiH, kao i predodžbe o istoj. Misija je razvijena imajući na umu slijedeće četiri ključne komponente RPZ-a:

- *lokalni pristup u radu policije:* policija će svoj posao obavljati odgovorno i na lokalnom nivou, prilagođavajući se uslovima na terenu i rješavajući probleme zajednice, uz njeno aktivno učešće. Ovo znači biti prisutan u zajednici, svakodnevno komunicirati i raditi sa svim članovima zajednice na pošten i obazriv način. Ovo će, u konačnici, povećati povjerenje;
- *preventivni pristup u radu policije:* policija mora biti u stanju da na odgovarajući način odgovori na potrebe građana. Njihov odgovor treba odražavati nivo ozbiljnosti specifične potrebe i biti isporučen na profesionalan način. Jedan od ciljeva rada policije u zajednici je da vrši prevenciju kriminala i drugih devijantnih pojava, što znači da policijski rad treba biti proaktivan, a ne samo baviti se incidentima nakon što se oni već dogode. To ima implikacije za organizaciju i upravljanje unutar policije, te zahtjeva sposobno i predano rukovodstvo;
- *ciljani pristup u radu policije:* policijske aktivnosti trebaju se temeljiti na pouzdanim izvorima informacija i analizi koja u zajednicama identifikuje napetost i obrasce kriminaliteta. Na osnovu ovih informacija, policija se može koncentrisati na uzroke kriminala i provođenje preventivnih strategija, a ne samo reagovati na simptome;
- *partnerski pristup u radu policije:* policija i građani, lokalne vlasti, službe unutar zajednice i lokalni poduzetnici moraju zajedno raditi na tome da identifikuju probleme, poredaju ih po prioritetima i rješavaju ih tako što se pored posljedica bave i uzrocima problema. Bez takvog partnerskog pristupa, policija djeluje u izolaciji i može samo reagovati na incidente nakon što se oni dogode.

Peti dio

11. Rezultati istraživanja

Istraživanje je provedeno u aprilu i maju 2018. godine na uzorku od 120 srednjoškolaca, 57 djevojaka i 63 mladića. Ispitanici su učenici šest srednjih škola s područja Kantona Sarajevo (Srednja škola za saobraćaj i komunikacije, Peta gimnazija, Ekonomska škola, Srednja škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti, Srednjoškolski centar Hadžići, Četvrta gimnazija Ilidža). Raspon životne dobi ispitanika kretao se od 14 do 19 godina, a njihova prosječna dob bila je 16,17 godina ($SD=1,12$). U ukupnom uzorku podjednako su zastupljeni učenici iz svih šest navedenih škola, tačnije po dvadeset iz svake škole. Najviše su bili zastupljeni učenici i učenice drugih razreda (31,0%), a najmanje učenici i učenice četvrtih razreda (23%).

Anketiranje je obavljeno uz prethodno dopuštenje direktora navedenih škola. U istraživanje su uključeni samo oni učenici koji su se dobrovoljno odazvali na popunjavanje ove ankete. Za popunjavanje ankete učenici su imali 15 minuta vremena. Za sve nejasnoće u vezi pitanja u upitniku, mogli su se obratiti anketaru, to jest autoru rada.

Učenicima je prije popunjavanja ankete objašnjena svrha i cilj ovoga rada i ujedno im je saopšteno da će svi dobiveni podaci biti anonimni i zaštićeni, te kao takvi korišteni isključivo za potrebe izrade magistarskog rada.

Stavovi učenika o policiji

Tabela 5. Prikaz postotka slaganja učenika, aritmetičkih sredina i standardnih devijacija za tvrdnje vezane uz stavove prema policiji i pripadnicima policije

Tvrdnja	U potpunosti se ne slažem*	Uglavnom se ne slažem*	Niti se slažem, niti se ne slažem*	Uglavnom se slažem*	U potpunosti se slažem*	Aritmetička sredina (M)	Standardna devijacija (SD)
Policija nam pomaže u svakodnevnom životu	3,4	6,4	23,7	34,1	32,5	3,74	1,030
Policija pomaže u sprječavanju kriminala.	2,1	3,7	15,9	40,1	38,2	4,10	0,885
Policija štiti građane.	2,4	4,5	18,8	35,2	39,1	3,92	1,005
Policajci imaju dobre namjere.	1,2	3,4	17,4	38,1	40,1	4,21	0,899
Policija me može zaštititi od kriminala i kriminalaca.	4,9	6,3	22,5	31,1	35,1	3,91	0,995
Policija me može zaštititi od nasilnih pojedinaca.	5,4	8,2	22,3	33,7	30,4	3,67	1,135
Mislim da se pripadnici policije ne trude razumjeti probleme nas mladih.	19,3	27,2	32,4	10,8	10,3	2,78	1,034
Dobro je da policija pokušava spriječiti prodaju i upotrebu teških droga.	0,9	1,2	7,2	32,4	60,3	4,63	0,61
Ne sviđa mi se što policija sprječava prodaju i upotrebu marihuane.	17,3	24,1	25,7	16,8	15,7	2,88	1,132
Sviđa mi se što policija kažnjava maloljetnike koji piju na javnim mjestima.	15,6	12,8	32,4	23,2	26,0	3,45	1,088
Život bi bio opušteniji i zabavniji da nema policije.	35,5	23,2	26,2	8,5	6,6	2,47	1,044

*Izraženo u postotcima

Stavovi učenika o policiji uglavnom su vrlo pozitivni i prikazani su u Tabeli 5 koja prikazuje postotke slaganja sa svim tvrdnjama vezanim uz stavove prema policiji i pripadnicima policije te njihove aritmetičke sredine i standardne devijacije.

Više od 65% učenika smatra da policija pomaže u svakodnevnom životu. Velika većina od 78% učenika uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da policija pomaže u sprječavanju kriminala, 73% smatra da je policija važan dio društva, a 74% se slaže s tvrdnjom da policija štiti građane. Nešto manji, ali ipak relativno visok postotak slaganja vidi se kod tvrdnje da policija pomaže u svakodnevnom životu (66%) i kod tvrdnje da bi grad bio opasno mjesto za život ako u njemu ne bi bilo policije (61%). Ovi postotci upućuju na zaključak da učenici u velikoj mjeri prepoznaju ulogu policije u sprječavanju kriminala, ali u nešto manjoj mjeri policiju vide kao faktor koji čini njihov grad sigurnim ili im čini život lakšim.

Više od 78% učenika uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da pripadnici policije imaju dobre namjere, a 80% njih se uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da će im pripadnici policije pomoći ako im se obrate. Nešto manji postotak djece vjeruje kako ih policija može zaštititi od kriminala i kriminalaca (65%), a nešto manji da ih policija može zaštititi od nasilnih pojedinaca (60%). Može se primijetiti da, iako učenici doživljavaju pripadnike policije kao osobe koje su dobronamjerne i spremne pomoći, ipak u nešto manjoj mjeri vjeruju kako ih u nekom konkretnom slučaju mogu zaštititi od kriminala i nasilnih pojedinaca. Velika većina učenika, njih više od 93% se u potpunosti slaže s činjenicom da policija pokušava spriječiti upotrebu teških droga, dok je s marihuanom situacija ipak nešto drugačija. U ovom slučaju svega 32% učenika izjavljuje kako im se uglavnom ili sigurno sviđa što policija sprječava upotrebu i prodaju marihuane. Više od 28% učenika se ne sviđa se činjenica da policija kažnjava maloljetnike koji piju na javnim mjestima. Također 15% učenika smatra kako bi život bio opušteniji i zabavniji da nema policije,

Tabela 6. Usporedba stavova učenika prema policiji i pripadnicima policije u odnosu na njihov spol.

1 – U potpunosti se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – Uglavnom se slažem, 5 – U potpunosti se slažem

Tvrdnja	učenici		učenice		p*
	M	SD	M	SD	
Policija nam pomaže u svakodnevnom životu	3,67	1,27	3,84	1,43	0,920
Policija pomaže u sprječavanju kriminala.	4,07	1,54	4,24	1,64	0,683
Policija štiti građane.	3,89	1,85	4,12	1,84	0,496
Policajci imaju dobre namjere.	4,23	1,43	4,35	0,66	0,660
Policija me može zaštititi od kriminala i kriminalaca.	3,83	1,56	4,09	1,24	0,574
Policija me može zaštititi od nasilnih pojedinaca.	3,53	1,82	3,95	1,67	0,333
Mislim da se pripadnici policije ne trude razumjeti probleme nas mladih.	2,59	0,85	2,93	1,02	0,379
Dobro je da policija pokušava spriječiti prodaju i upotrebu teških droga.	4,35	1,89	4,82	1,34	0,274
Ne sviđa mi se što policija sprječava prodaju i upotrebu marihuane.	2,07	0,95	2,72	0,79	0,214
Sviđa mi se što policija kažnjava maloljetnike koji piju na javnim mjestima.	2,73	0,94	3,70	1,29	0,020
Život bi bio opušteniji i zabavniji da nema policije.	2,96	1,18	1,87	0,56	0,003

* t -test

Usporedbom stavova učenika prema policiji i pripadnicima policije pokazala se statistički značajna razlika. Učenici se u odnosu na učenice statistički značajno manje slažu s kažnjavanjem maloljetnike koji piju na javnim mjestima ($p=0,20$) i značajno se više slažu s tvrdnjom da bio život opušteniji i zabavniji da nema policije ($p=0,003$).

Stavovi učenika o pripadnicima policije/policajcima

Tabela 7. Prikaz postotka slaganja učenika, aritmetičkih sredina i standardnih devijacija za tvrdnje vezane uz stavove prema policiji i pripadnicima policije

Tvrdnja	U potpunosti se ne slažem*	Uglavnom se ne slažem*	Niti se slažem, niti se ne slažem*	Uglavnom se slažem*	U potpunosti se slažem*	Aritmetička sredina (M)	Standardna devijacija (SD)
Policajci ničemu ne služe.	43,8	28,5	20,1	5,4	2,2	1,90	0,897
Smatram da mnogi policajci ne bi poduzeli ništa ako bi im se obratio/la s problemom.	24,4	36,9	24,5	7,3	3,9	2,05	0,957
Svaki će policajac stvarno poduzeti nešto ako mu prijavim neki problem.	3,7	8,6	22,3	31,1	34,4	3,95	1,102
Neugodno mi je pričati s policajcima.	17,1	33,3	27,4	12,2	10,0	2,73	1,281
Brine me šta bi drugi mislili o meni kad bi saznali da sam se obratio/la policiji.	28,0	22,0	25,7	14,3	10,0	2,03	0,857
Bojim se da će policajac osuđivati ako mu priđem zbog vlastitih problema s drogama ili lošim društvom.	19,4	21,7	33,5	14,4	11,0	2,16	1,054
Čak i u trenucima opasnosti neugodno mi je obratiti se policajcu.	24,2	40,0	20,4	8,3	7,1	1,98	1,007
Nikad se ne bih obratio/la pripadniku policije.	56,1	22,2	15,4	3,8	2,5	1,82	9,453

*Izraženo u postotcima

U Tabeli 7 prikazani su stavovi učenika o pripadnicima policije. Visok postotak učenika (72%) uglavnom se ili u potpunosti ne slaže s tvrdnjom kako policajci ničemu ne služe. Također visok postotak (64%) izjavljuje kako se sigurno ili gotovo sigurno ne slažu s tvrdnjom kako policija ne bi poduzela ništa ako bi se obratili s problemom. Sličan postotak mladih (65%) izjavljuje i kako smatraju da bi svaki policajac stvarno poduzeo nešto ako bi mu se obratili s problemom. 8% učenika smatra da policija ničemu ne služi a 20% ih je neodlučno po tom pitanju. Može se primijetiti kako mladi smatraju da policajci imaju neku svrhu i da bi poduzeli nešto u slučaju da im se obrate s nekim problemom, ali ih jedan manji broj ne smatra važnim i korisnim elementom u njihovom okolišu.

Što se tiče pitanja da li učenici osjećaju neugodu pri obraćanju policajcima i brinu li se šta će zbog toga prijatelji misliti o njima, 22% učenika izjavljuje kako se gotovo sigurno ili sigurno slaže s tvrdnjom da im je općenito neugodno pričati s policajcima, a gotovo 30% njih izražava zabrinutost zbog toga što bi drugi mislili kada bi saznali da su se obratili policajcu. Također, gotovo četvrtina učenika izjavljuje kako se boje toga da će ih policajac osuđivati ako mu priđu zbog vlastitih problema s drogama ili lošim društvom. Iako ovi postotci nisu pretjerano visoki, ipak treba primijetiti kako je u sva tri slučaja relativno visok postotak neodlučnih (oko 27%), što može dovesti do zaključka da iako nije mnogo onih koji se boje obratiti policajcima ili se boje osuđivanja, nema ni mnogo onih koji izjavljuju da se toga ne boje.

Na kraju, dolazimo do još jednog pitanja. Postoje li oni, koji bi se čak i u ekstremnim situacijama nerado obratili policajcu? Oko 15% učenika izjavljuje kako se gotovo ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da im se čak i u trenucima opasnosti neugodno obratiti policajcu. Ipak, samo sasvim mali postotak učenika od 6% se slaže s tvrdnjom kako se nikada ne bi obratili pripadniku policije. Rezultati upućuju na zaključak da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi srednjoškolci prepoznali policiju kao zajednicu koji im stoji na raspolaganju za nošenje sa situacijama koje i sami procjenjuju opasnim.

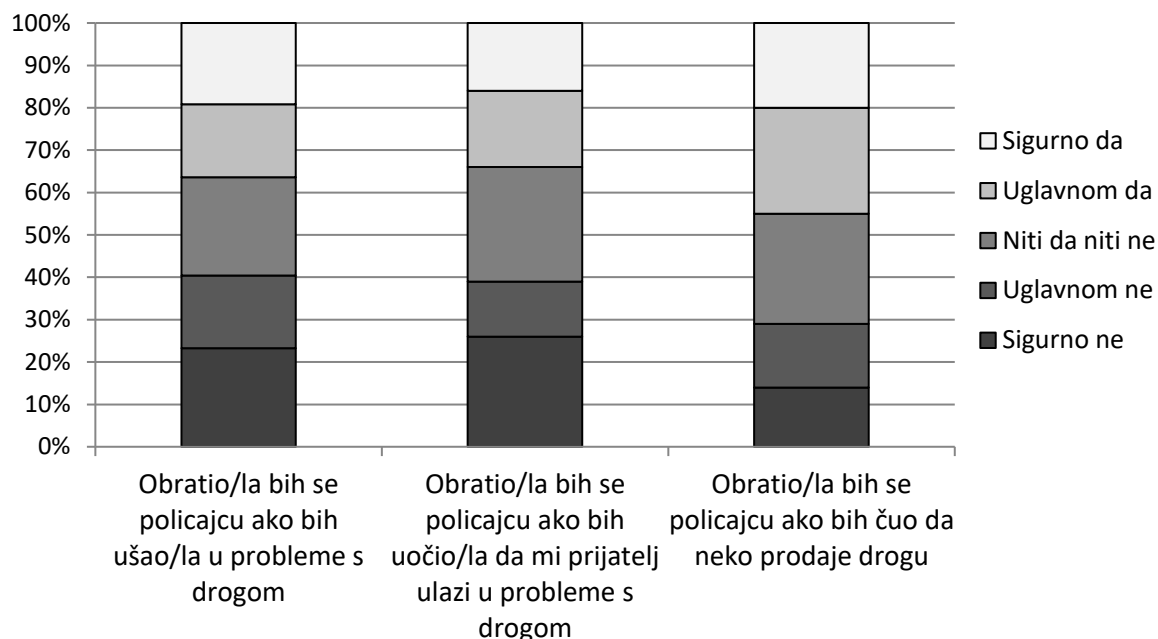
Tabela 8. Usporedba stavova učenika prema policije/policajcima u odnosu na njihov spol.

1 – U potpunosti se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – Uglavnom se slažem, 5 – U potpunosti se slažem

Tvrdnja	učenici		učenice		p*
	M	SD	M	SD	
Policajci ničemu ne služe.	2,17	0,47	1,80	0,43	0,320
Smatram da mnogi policajci ne bi poduzeli ništa ako bi im se obratio/la s problemom.	3,67	1,54	4,04	1,64	0,483
Svaki će policajac stvarno poduzeti nešto ako mu prijavim neki problem.	2,89	1,25	2,52	1,14	0,496
Neugodno mi je pričati s policajcima.	1,93	0,73	2,35	0,66	0,660
Brine me šta bi drugi mislili o meni kad bi saznali da sam se obratio/la policiji.	2,83	0,86	2,09	0,64	0,034
Bojim se da će policajac osuđivati ako mu priđem zbog vlastitih problema s drogama ili lošim društvom.	1,53	0,36	2,55	0,67	0,016
Čak i u trenucima opasnosti neugodno mi je obratiti se policajcu.	1,79	0,75	1,93	0,92	0,379
Nikad se ne bih obratio/la pripadniku policije.	1,85	0,96	2,22	1,04	0,274

Usporedbom stavova učenika prema policajcima pokazala se statistički značajna razlika. Učenici se u odnosu na učenice statistički značajno više brinu o tome šta bi drugi mislili o njima kada bi saznali da su se obratili policiji ($p=0,034$) i više se boje da će ih policajac osuđivati ako mu priđu zbog vlastitih problema s drogama ili lošim društvom ($p=0,016$).

Ponašajne namjere

Grafikon 1. Spremnost mladih na obraćanje kontakt policajcu u različitim situacijama

U grafikonu 1 prikazani su rezultati nivoa spremnosti mladih na obraćanje kontakt policajcu u različitim situacijama. U analizi ovih tvrdnji učenici su trebali zaokružiti u kojoj mjeri misle da bi se obratili policajcu u određenim situacijama ili izvršili neko ponašanje sa svrhom vlastite samozaštite.

U slučajevima kada učenici ulaze u probleme s drogom, vide svoje prijatelje kojima se događa to isto ili kada čuju da neko prodaje drogu, postoji relativno niska volja obraćanja pripadnicima policije. Prosječno 38% učenika smatra kako bi se gotovo sigurno ili sigurno u takvim situacijama obratili nekom policajcu, a većina ih zaokružuje jednu opciju od tri preostale opcije: sigurno se ne bi obratili, uglavnom ne bi ili nisu sigurni. Na grafikonu 1 prikazani su postotci mladih i njihova razmišljanja o obraćanju policiju u različitim situacijama.

Ipak je primjetna nešto veća spremnost obraćanju pripadnicima policije u situaciji kad mladi čuju da neko prodaje drogu (ukupno oko 45% učenika je zaokružilo uglavnom da i sigurno da), nego u onoj kada oni sami uđu u probleme s drogom (ukupno 36% učenika je zaokružilo za uglavnom da i sigurno da). Najnižu spremnost na braćanje (ukupno 34% za uglavnom da i sigurno da) djeca pokazuju kada njihovi prijatelji ulaze u probleme s drogom. Postotak onih koji se uglavnom ili sigurno ne bi obratili kreće se od 30% do 40% za tri situacije, pri čemu je

najniži u onoj kada učenici čuju da neko drugi prodaje drogu, a najviši u onoj kada oni sama uđu u probleme s drogom. Udio neodlučnih (onih koji su zaokružili "ni da ni ne") sličan je u svim trima situacijama i iznosi oko jednu četvrtinu učenika. Može se donijeti zaključak kako mladi općenito pokazuju nisku spremnost na obraćanje policiji u ovim navedenim situacijama, a ona je ipak nešto viša kada mladi saznaju da neko prodaje drogu.

Tabela 9. Spremnost mladih na obraćanje pripadnicima policije u slučaju ugrožene sigurnosti i percipirane opasnosti

Pitanje	Ne bih sigurno prijavio*	Ne bih prijavio*	Možda i bih a možda i ne*	Prijavio bih*	Sigurno bih prijavio*	Aritmetička sredina (M)	Standardna devijacija (SD)
Da li bi prijavio policiji ako bi te neko pretukao?	3,4	4,9	22,6	33,6	35,5	3,92	0,889
Da li bi prijavio policiji ako bi vidio da nekoga tuku?	0,5	5,0	18,5	25,5	50,5	4,12	1,004
Da li bi prijavio policiji kada bi vidio da neko pljačka izlog	4,7	8,7	20,9	21,2	44,4	3,87	0,993

*Izraženo u postotcima

U Tabeli 9 prikazani su rezultati nivoa spremnost mladih na obraćanje pripadnicima policije u slučaju ugrožene sigurnosti i percipirane opasnosti U situacijama ugrožene sigurnosti i osjećaja opasnosti učenici općenito pokazuju znatno veću spremnost na obraćanje pripadnicima policije nego u situacijama u kojima se radi o zloupotrebi droge, odnosno većina ih navodi kako bi se gotovo sigurno ili sigurno u ovim situacijama obratili pripadnicima policije. Njih 69% bi uglavnom ili sigurno prijavilo policajcu kada bi ih pretukli, a čak i više (67%) kada bi vidjeli kako drugu osobu tuku. Nešto niži postotak učenika (54%) prijavio bi situaciju u kojoj vide drugu osobu kako pljačka izlog ili kiosk. Ovakva se situacija jasno i statistički značajno razlikuje od slabije izraženih namjera za obraćanjem pripadnicima policije u situacijama kada djeca ulaze u probleme s drogom, vide svoje prijatelje kojima se događa to isto ili kada čuju da neko prodaje drogu.

12. Diskusija

Provedeno istraživanje dovelo je do niza važnih spoznaja o stavovima adolescenata o policiji na području Kantona Sarajevo. Može se zaključiti da su učenici srednjih škola na KS imaju relativno pozitivne stavove o policiji. Slično istraživanje proveli su Razum i suradnici (2015) na uzorku zagrebačkih srednjoškolaca, koji su također iskazali pozitivan stav prema policiji i njezinom djelovanju. Oni su u svom istraživanju također ustanovili da su učenici s neugodnim iskustvom s policijom, bilo direktnim ili posrednim, manje skloni obratiti se policajcu za pomoć. Sličan nalaz dobila je i Hinds (2007). U njenom istraživanju su srednjoškolci prosječne dobi 15 godina, koji su imali negativno iskustvo s policijom, imali i negativan stav o legitimitetu policije. Dodatan problem je što negativna iskustva s policijom čini se više utječu na stav prema policiji od onih pozitivnih i to čak od 4 do 14 puta više (Skogan, 2006). Tim više su potrebne i važne česte pozitivne interakcije učenika s policijskim službenicima kroz koje bi učenici, koji imaju neko neugodno iskustvo, uvidjeli da to neugodno iskustvo ne trebaju generalizirati na cijelu policiju, čime bi se smanjio i rizik da u slučajevima kada bi bilo dobro da se obrate policajcu to ne učine iz straha ili nepovjerenja. To je vidljivo i u ovom istraživanju gdje učenici ne pokazuju uvijek spremnost na obraćanje policiji kod slučajeva zloupotrebe droga. Educiranje učenika o drogama u prostorima škole smatra važnim i Ured za droge i zločine Ujedinjenih naroda. U svojoj publikaciji navode da je znanje o drogama i zluporabi droga važno za donošenje odluka, za formiranje vrijednosti i stavova o korištenju droga, te da je u takve edukativne programe važno uključiti informacije i od policije (United Nations Office on Drugs and Crime Vienna, 2004). No, samo educiranje učenika nije uvijek dovoljno da promijeni statistiku o zluporabi droga. U literaturi se sve češće navodi kako su potrebne intervencije koje će dovesti i do promjena u zajednici koje onemogućavaju zluporabu droga (Gruenewald, Treno, Holder i LaScala. 2014). Tu opet veliku ulogu ima komunikacija s građanima koji policiji mogu dojaviti na kojim mjestima se droga preprodaje i na taj način policija može djelovati uklanjanjem problema.

U istraživanju se može primijetiti kako učenici policiju doživljavaju uglavnom pozitivno, kao instituciju koja štiti građane, pomaže u sprječavanju kriminala, ali i pomaže u svakodnevnom životu te predstavlja važan dio društva. Također, policajci se percipiraju kao osobe koje su dobronamjerne i spremne pomoći. Više od dvije trećine učenika smatra da policija pomaže u svakodnevnom životu, a gotovo četiri petine uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da policija pomaže u sprječavanju kriminala i smatra da je policija važan dio društva koji štiti

građane. Nešto manji, ali ipak veoma visok postotak slaganja vidi se kod tvrdnje da policija pomaže u svakodnevnom životu i kod tvrdnje da bi grad bio opasno mjesto za život ako u njemu ne bi bilo policije. Ovi postotci upućuju na zaključak da učenici u velikoj mjeri prepoznaju ulogu policije u sprječavanju kriminala, ali u nešto manjoj mjeri policiju vide kao faktor koji čini njihov grad sigurnim ili im čini život lakšim. Može se primijetiti da, iako učenici doživljavaju pripadnike policije kao osobe koje su dobronamjerne i spremne pomoći, ipak u nešto manjoj mjeri vjeruju kako ih u nekom konkretnom slučaju mogu zaštititi od kriminala i nasilnih pojedinaca. Ti su rezultati u skladu s rezultatima istraživanja u SAD-u (Hurst, Frank i Lee Browning, 2000) koji su u svojoj opsežnoj metaanalizi obradili rezultate 92 istraživanja koji su se bavili ovom problematikom adolescenata. Čak je percepcija policije kod mladih u ovom uzorku nešto pozitivnija nego što je to slučaj u njihovoj metaanalizi. Mladi se u manjoj mjeri ne slažu s nekim aspektima policijskog postupanja, poput sankcioniranja prodaje upotrebe marihuane i pijenja na javnim mjestima, no to je ipak očekivano s obzirom na njihovu dob.

Ono što zabrinjava jeste činjenica da jedan broj ispitanika opisuje policajce kao nepotrebne i činjenica da je trećini mladih neugodno pričati s policajcima jer boje se da će ih oni osuđivati. Tako da gotovo samo jedna trećina ispitanih učenika izjavljuje da bi se obratili policiji ako bi ušli u probleme s drogom, uočili da im prijatelji ulaze u takve probleme ili čuli da neko prodaje drogu. Također, gotovo četvrtina učenika izjavljuje kako se boje toga da će ih policajac osuđivati ako mu priđu zbog vlastitih problema s drogama ili lošim društvom. Iako ovi postotci nisu pretjerano visoki, ipak treba primijetiti kako je u sva tri slučaja relativno visok postotak neodlučnih (oko četvrtine), što može dovesti do zaključka da iako nije mnogo onih koji se boje obratiti policajcima ili se boje osuđivanja, nema ni mnogo onih koji izjavljuju da se toga ne boje. Ipak je primjetna nešto veća spremnost obraćanju pripadnicima policije u situaciji kad mladi čuju da neko prodaje drogu (gotovo polovina učenika zaokružilo uglavnom da i sigurno da), nego u onoj kada oni sami uđu u probleme s drogom. Najnižu spremnost na obraćanje (ukupno 34% za uglavnom da i sigurno da) djeca pokazuju kada njihovi prijatelji ulaze u probleme s drogom. Preporuke koje bi mogle uslijediti jesu bolje upoznavanje mladih s ulogom policije. Rezultati istraživanja Hindsve (2009), su dokazali da bolje upoznavanje mladih s policijom dovodi do veće spremnosti da sarađuju s njom.

Na kraju, može se zaključiti da smo ovim istraživanjem potvrdili hipoteze u radu da srednjoškolci izražavaju umjerene do vrlo pozitivne stavove prema policiji, imaju visok stepen povjerenja u pripadnike policije te izražen osjećaj vlastite odgovornosti u

prepoznavanju nepoželjnih ponašanja u zajednici. Ujedno, pokazala se činjenica da nemaju uvijek visoko izraženu spremnost na izravno obraćanje policiji i/ili policajcima.

Rezultati upućuju na zaključak da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi srednjoškolci prepoznali policiju kao zajednicu koji im stoji na raspolaganju za nošenje sa situacijama koje i sami procjenjuju opasnima

13. Zaključak

Činjenica je da je društvo BiH siromašno i još uvijek postkonfliktno društvo u tranziciji. Sama po sebi ova obilježja društva predstavljaju faktore rizika koji mogu dovesti mlade do raznih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, pa i dolaska u sukob sa zakonom. Kao faktore rizika, treba imati u vidu i kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite, porast prometa narkotika, i druga opterećenja koja su uzrok sve većih problema u porodici.

Policija u zajednici nova je filozofija policijskog djelovanja, koja pretpostavlja da policijski službenici, građani i ostale institucije zajednice zajednički rade te na različite kreativne načine rješavaju aktualne probleme na razini lokalne zajednice koji su vezani uz kriminal, strah od kriminala te različite oblike društvenih poremećaja. Policija u zajednici nije samo promjena policijskog postupanja, odnosno ponašanja policijskih službenika. Ona predstavlja promjenu koja zahtijeva novu strategiju policijskog djelovanja, jer glavno mjerilo uspješnosti policije prestaju biti statistički podaci o otkrivenim kažnjivim djelima i broju policijskih postupanja, nego to postaje povjerenje građana u policiju i njihov osjećaj sigurnosti. Tako će policija postati javni servis građana, a policijski službenik više neće biti profesionalac koji isključivo nadzire građane, već prijatelj i pomagač većine građana koji poštuju zakone. Drugim riječima, on ubuduće neće biti samo usmjeren na otkrivanje onih koji krše zakone, već i na provođenje drugih aktivnosti usmjerenih na rješavanje problema građana.

Kvalitetno provedeni preventivni programi važan su faktor djelovanja policije u zajednici, kojima se policija etablira kao prijatelj i pomagač građanima, a također se smanjuje potreba za budućim policijskim intervencijama. Kao ciljna skupina preventivnih programa ističu se djeca i mladi, kod kojih je potreba za takvim djelovanjem najveća i mogu se ostvariti najbolji rezultati. Naime, podučavanjem djece i mladih o suradnji s policijom i štetnim posljedicama kaznenih djela, može se postići da oni odrastu u odgovorne građane koji će poštovati zakon i ostvarivati kvalitetnu kooperaciju s djelatnicima policije.

Ovim istraživanjem nastojali smo utvrditi stavove adolescenata o policiji, njihova znanja o njezinoj ulozi i mogućnostima suradnje te povjerenje u pripadnike policije i spremnost na obraćanje njoj u situacijama ugrožene sigurnosti i percipirane opasnosti. Ispitana je percepcija mladih o samozaštitnim ponašanjima kojima raspolažu, njihova znanja o preventivnim programima i doživljena osobna odgovornost u sprječavanju štetnih ponašanja u zajednici. Te spoznaje su važne jer mogu pomoći u dijagnostici trenutnog zatečenog stanja vezanog uz odnos mladih i policije te njihova znanja, stavove i ponašanja. Nadalje, one mogu pomoći u

osmišljavanju budućih preventivnih programa te doprinijeti boljem razumijevanju strategije djelovanja policije u zajednici i otkrivanju područja gdje se ono može poboljšati.

Rezultati ovog istraživanja su pokazali da među mladima prevladava pozitivan stav prema policiji i policajcima. Velika većina učenika smatra da policija pomaže u svakodnevnom životu, u sprječavanju kriminala te smatra da je policija važan dio društva. Velika većina učenika uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da pripadnici policije imaju dobre namjere i slažu se s tvrdnjom da će im pripadnici policije pomoći ako im se obrate. Nešto manji postotak djece vjeruje kako ih policija može zaštititi od kriminala i kriminalaca, a nešto manji da ih policija može zaštititi od nasilnih pojedinaca. U situacijama ugrožene sigurnosti i osjećaja opasnosti učenici pokazuju znatno veću spremnost na obraćanje pripadnicima policije nego u situacijama u kojima se radi o zloupotrebi droge.

Rezultati upućuju na zaključak da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi srednjoškolci prepoznali policiju kao resurs koji im stoji na raspolaganju za nošenje sa situacijama koje i sami procjenjuju opasnima. Češći i organizovani kontakti s policijom kroz odgovarajuće programe edukacije mladih, povećali bi vjerojatnost obraćanja policiji u situaciji ugroženosti te da bi oni mogli smanjiti strah od policije koji je donekle prisutan među mladima.

Bibliografija

- Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom. 2014-2016. godina.
- Aleksić, Ž., Škulić M., Žarković, M. (2004) *Leksikon kriminalistike*, Dosije, Beograd.
- Belsky, J. (1980) Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35, 320-33.
- Buljubašić, S. (2012) *Resocijalizacija maloljetnih prestupnika*, Arka Press, Sarajevo.
- Cajner Mraović, I. (2001). Neke teorijske i praktične pretpostavke mijenjanja uloge policije u lokalnoj zajednici tijekom 20. stoljeća-lekcije za 21. stoljeće. *Policija i sigurnost*, 1-6, 98-109.
- Chalom, M. (1994) *Organizacija policije u bliskoj budućnosti*. Izbor. 4:302.-312.
- Edwards, C. J. (2000) *Changing Policing Theories for 21st Century Societies*. Londin: The Federation Press.
- Gruenewald, P. J., Treno, A. J., Holder, H. D., LaScala, E. A. (2014). *Community-Based Approaches to the Prevention of Substance Use-Related Problems*. Oxford Handbooks Online.
- Haralambos, M., Head, R. (1980) *Uvod u sociologiju*, Globus, Zagreb.
- Hinds, L. (2007). Building Police-Youth Relationships: The Importance of Procedural Justice. *Youth justice*, 7 (3), 195-209.
- Hurst, Y. G., Frank, J., Browning, S. (2000) The attitudes of juveniles toward the police: A comparison of black and white youth", *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 23 (1), 37-53,
- Janković, J., Bašić, J. (ur) (2000) *Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- Jašović, Ž. (1991). *Kriminologija maloljetničkog prestupništva*, Naučna knjiga, Beograd.
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“, br. 43/98.
- Masterson, K. W. (1990) Planiranje policijske uloge u društvu. *Izbor*. 1-2:12.
- Miković, M. (2004). *Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad*. Magistrat, Sarajevo.
- Milosavljević, M. (2003). *Devijacije i društvo*, Draganić, Beograd.
- Milutinović, M. (1990). *Kriminologija VI izdanje*, Savremena administracija, Beograd.

- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2002). Akcioni plan za djecu BiH 2002-2010. Sarajevo, april 2002.
- Ortmeier, P. J. (1999) Rukovođenje policijom usmjereno na zajednicu. *Izbor.* 2-3:120.-127.
- Popović-Ćitić, B., Žunić-Pavlović, V. (2005) Prevencija prestupništva dece i omladine. Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, pedagoško društvo Srbije, Beograd.
- Rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini – Priručnik. CPU d.o.o. Sarajevo, 2010.
- Razum, J., Valenta, Z., Brković, I. (2015) Istraživanje stavova učenika prvih razreda srednjih škola o ulozi policije i preventivnim programima Policijske uprave zagrebačke. *Policija i sigurnost* (Zagreb), godina 24., broj 4, str. 329-47
- Reiss, A. (1997) Policija i društvo u 21. stoljeću. *Izbor.* 3:231.-240.
- Singer, M., Kovčo-Vukadin, I., Cajner-Mraović, I. (2002) *Kriminologija*. Globus. Zagreb.
- Skogan, W. G. (2006) Asymmetry in the impact of encounters with police. *Policing & Society*, 16 (02), 99-126.
- Sparrow, M. (1998.). Implementing Community Policing. Perspectives on Policing, Washington, DC: *National Institute of Justice and Harvard University*. pp. 8-9.
- Strategija protiv maloljetničkog prestupništva za Bosnu i Hercegovinu (2006-2010), Vijeće ministara BiH, 2006.
- Strategija za rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini. Ministarstvo sigurnosti, Sarajevo, 2007.
- Trojanowicz, RC., Bucqueroux, B. (1990). *Community policing: A contemporary perspective*. Cincinnati: Anderson.
- Ujedinjene nacije, (1989). Konvencija o pravima djeteta.
- Vidanović, I. (2006). Rečnik socijalnog rada. Beograd: Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije, Društvo socijalnih radnika Srbije, Asocijacija centra za socijalni rad Srbije, Unija studenata socijalnog rad.
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Sarajevo, Službene novine Federacije BiH", br. 7/14. Sarajevo 2014.
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/99. Sarajevo 1999.

Prilog

UPITNIK

Dragi učenici srednjih škola, molim Vas da popunite ovaj upitnik te time učestvujete u istraživanju na temu Stavovi učenika o pripadnicima policije/policajcima koje je sastavni dio magistarskog istraživanja na temu "Uloga policije u prevenciji maloljetničkog prestupništva". Ovim istraživanjem nastojali bismo utvrditi stavove adolescenata o policiji, njihova znanja o njezinoj ulozi i mogućnostima saradnje te povjerenje u pripadnike policije i spremnost na obraćanje njoj u situacijama ugrožene sigurnosti i percipirane opasnosti. Anketni upitnik je kratak, ima svega 25 pitanja i procijenjeno vrijeme trajanja upitnika je 10-tak minuta. Hvala Vam na sudjelovanju!

Pol 1. Muški 2. Ženski

Godina rođenja _____

Škola; razred _____

U pitanjima koja slijede navedene su određene tvrdnje vezane za vaše moguće stavove o policiji. Obilježite u svakom pitanju ono polje za koji smatrate da odgovara Vašem stavu.

Tvrdnja	1	2	3	4	5
Policija nam pomaže u svakodnevnom životu.					
Policija pomaže u sprječavanju kriminala.					
Policija štiti građane.					
Policajci imaju dobre namjere.					
Policija me može zaštititi od kriminala i kriminalaca.					
Policija me može zaštititi od nasilnih pojedinaca.					
Mislim da se pripadnici policije ne trude razumjeti probleme nas mladih.					
Dobro je da policija pokušava spriječiti prodaju i upotrebu teških droga.					
Ne sviđa mi se što policija sprječava prodaju i upotrebu marihuane.					
Sviđa mi se što policija kažnjava maloljetnike koji piju na javnim mjestima.					
Život bi bio opušteniji i zabavniji da nema policije.					
Policajci ničemu ne služe.					
Smatram da mnogi policajci ne bi poduzeli ništa ako bi im se obratio/la s problemom.					
Svaki će policajac stvarno poduzeti nešto ako mu prijavim neki problem.					
Neugodno mi je pričati s policajcima.					
Brine me šta bi drugi mislili o meni kad bi saznali da sam se obratio/la policiji.					
Bojim se da će policajac osuđivati ako mu priđem zbog vlastitih problema s drogama ili lošim društvom.					
Čak i u trenucima opasnosti neugodno mi je obratiti se policajcu.					
Nikad se ne bih obratio/la pripadniku policije.					

- 1 - U potpunosti se ne slažem
- 2 – Uglavnom se ne slažem
- 3 - Niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - Uglavnom se slažem
- 5 - U potpunosti se slažem

Tvrđnja	1	2	3	4	5
Obratio/la bih se policajcu ako bih ušao/la u probleme s drogom					
Obratio/la bih se policajcu ako bih uočio/la da mi prijatelj ulazi u probleme s drogom					
Obratio/la bih se policajcu ako bih čuo da neko prodaje drogu					

- 1 – Sigurno ne
2 – Uglavnom ne
3 – Možda bih a možda i ne
4 – Uglavnom da
5 – Sigurno da

Pitanje	1	2	3	4	5
Da li bi prijavio policiji ako bi te neko pretukao?					
Da li bi prijavio policiji ako bi vidio da nekoga tuku?					
Da li bi prijavio policiji kada bi vidio da neko pljačka izlog ili kiosk?					

- 1 – Sigurno ne
2 – Uglavnom ne
3 – Možda bih a možda i ne
4 – Uglavnom da
5 – Sigurno da

Izjava o plagijarizmu

Kao student master studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju.

Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka u Sarajevu.

Mjesto/datum _____

Potpis _____